

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Anna Hujová

František Kriegel - muž, který se postavil Brežněvovi

František Kriegel – The Man who stood up to Brezhnev

Poděkování

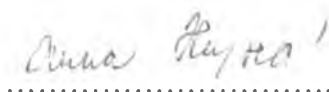
Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této bakalářské práce PhDr. Janu Burešovi, Ph.D. za poskytování cenných rad a celkový dohled nad touto prací. Poděkování patří zároveň Doc. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. za konzultace, udílení rad a cenných připomínek.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 20. 7. 2010

Anna Hujová

.....

Bibliografický záznam

HUJOVÁ, Anna. *František Kriegel – muž, který se postavil Brežněvovi*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav politologie. 2010. 57 s.

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „František Kriegel – muž, který se postavil Brežněvovi“ se zaměřuje na popis politické činnosti Františka Kriegla v roce 1968, zejména na výklad jeho reformního úsilí během osmi měsíců Pražského jara.

Samotná práce je členěna do několika kapitol, které popisují činnost F. Kriegla ve vysokých politických i státních funkcích. Konkrétně se zabývá Krieglovou činností v předsednictvu ÚV KSČ, v roli předsedy Národní fronty a poslance Národního shromáždění. Ukazuje Krieglovy postoje, názory a vyjádření k nejdůležitějším otázkám československé politiky, a to v kontextu nejvýznamnějších domácích a zahraničních událostí.

Závěrečná kapitola hovoří o vojenské intervenci a nástupu normalizace v Československu, která přerušila reformní úsilí zdejších politiků. Podrobněji se zaměřuje na popis moskevských jednání i Krieglovo rozhodnutí odmítnout podpis moskevského protokolu. Dále připomíná postupnou ztrátu Krieglových politických funkcí až po vyloučení z KSČ.

Klíčová slova

František Kriegel, Pražské jaro 1968, Komunistická strana Československa, Národní fronta, Národní shromáždění, vojenská intervence, normalizace

Annotation

The bachelor thesis “František Kriegel – The Man who stood up to Brezhnev“ is focused on a description of a political activity of František Kriegel in 1968, especially on his reform attempts during eight months of the Prague Spring.

The bachelor thesis itself is separated into few chapters, which describe Kriegel's activity in high political positions and his service in public offices. It specifically deals with his activities in the bureau of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, with his role as a chairman of National Front and as a Member of National Assembly. The bachelor thesis shows Kriegel's attitudes, opinions and references to the most important issues of politics of Czechoslovakia in the context of the most important home and foreign events.

The final chapter describes military intervention in 1968 and the beginning of normalization in Czechoslovakia, which interrupted the process of reform efforts of local politicians. In detail it is aimed on a description of Moscow talks and on Kriegel's decision to refuse the subscription of Moscow Protocol. It also depicts Kriegel's loss of his political offices up to his exclusion of the Communist Party.

Key words

František Kriegel, Prague Spring 1968, The Communist Party of Czechoslovakia, National Front, National Assembly, military intervention, normalization

Obsah

Úvod.....	8
1 Životopis Františka Kriegla do roku 1968	10
1.1 Osobní údaje a profesní činnost.....	10
1.2 Počátky politické činnosti	11
2 Činnost v Ústředním výboru Komunistické strany Československa.....	13
2.1 Postavení KSČ ve státu a společnosti	13
2.2 Politické uvolňování během prvních čtyř měsíců Pražského jara	14
2.2.1 Předpoklady nástupu Pražského jara	14
2.2.2 Nástup reformní politiky.....	14
2.2.3 Krieglovo zvolení do předsednictva ÚV KSČ.....	17
2.2.4 První reakce států varšavské pětky na vnitropolitický vývoj v Československu	19
2.3 Události druhé poloviny Pražského jara a Krieglova reakce na ně	20
2.3.1 Pokračování v reformní politice	20
2.3.2 Zesilování nátlaku na československé politiky.....	21
2.3.3 Jednání v Čierné nad Tisou.....	23
3 Činnost ve funkci předsedy Národní fronty.....	25
3.1 Národní fronta Čechů a Slováků.....	25
3.1.1 Obecná charakteristika.....	25
3.1.2 Vnitřní změny během Pražského jara	25
3.1.3 Nové pojetí činnosti dle Akčního programu i Františka Kriegla.....	27
3.2 Výčet nejdůležitější činnosti	29
3.2.1 Jednání s nově vznikajícími organizacemi	29
3.2.2 Rozhovory s velvyslanci	34
4 Činnost v Národním shromáždění	36
4.1 Charakteristika Národního shromáždění	36
4.1.1 Obecné informace a postavení v politickém systému.....	36
4.1.2 Změny související s nástupem reformního směru politiky	37
4.2 Výčet činnosti Františka Kriegla	38
5 Vojenská intervence a nástup normalizace	41
5.1 Vojenská intervence států varšavské pětky.....	41
5.2 Jednání v Moskvě	43
5.3 Nástup normalizace a ztráta funkcí.....	47
Závěr	51
Použité prameny a literatura	55

Seznam použitých zkratek

AP	- Akční program
ČNR	- Česká národní rada
ČOS	- Česká obec sokolská
ČSM	- Československý svaz mládeže
ČSSR	- Československá socialistická republika
ČSTV	- Československý svaz tělesné výchovy
JZD	- Jednotné zemědělské družstvo
K 231	- Klub 231
KAN	- Klub angažovaných nestraníků
KS	- Komunistická strana
KSČ	- Komunistická strana Československa
KSS	- Komunistická strana Slovenska
KSSS	- Komunistická strana Sovětského svazu
NATO	- North Atlantic Treaty Organization (česky Severoatlantická aliance)
NF	- Národní fronta
NS	- Národní shromáždění
OSN	- Organizace spojených národů
PÚV	- Předsednictvo ústředního výboru
ROH	- Revoluční odborové hnutí
SSSR	- Svaz sovětských socialistických republik
ÚRO	- Ústřední rada odborů
ÚV	- Ústřední výbor

Úvod

Pražské jaro 1968 i jeho hlavní aktéři jsou stále častým objektem badatelského zájmu. Přesto se lze domnívat, že zde dosud existuje řada ne zcela probádaných oblastí. Součástí oboru politologie je, jako jeden z podoborů české politické historie, i téma politických osobností. Jednou z osobností, které doposud nebyla věnována větší pozornost, je postava a činnost Františka Kriegla. Z původně vystudovaného lékaře se od poloviny šedesátých let dvacátého století stával profesionální politik, který se v dubnu 1968 dostal do vysokých stranických i státních funkcí.

Osobnost Františka Kriegla, který vedle Dubčka, Mlynáře, Smrkovského, Šika a dalších, patřil mezi tzv. proreformní křídlo ve vedení Komunistické strany Československa (KSČ), bude hlavním tématem této bakalářské práce. Konkrétně se budu zaměřovat na jeho politické působení v roce 1968. Nedílnou součástí této práce však bude i popis vnitropolitických a zahraničních událostí, které Krieglovo jednání a postoje ovlivňovaly a opětovně ho stavěly před nová rozhodnutí.

Po první kapitole, která stručně shrne Krieglův osobní, profesní i politický život do počátku Pražského jara, se zaměřím výhradně na jeho činnost politickou. Pro lepší systematičnost ji lze rozčlenit dle funkcí, jež zastával, do tří oblastí. Přesná hranice mezi nimi však neexistuje, proto se nám budou v některých oblastech a tématech prolínat.

Druhá kapitola se zaměří na Krieglovo působení v KSČ. Zde od jara 1968 vykonával jednu z nejvyšších funkcí jako člen předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ). Tato kapitola v sobě bude zahrnovat nejdůležitější vnitropolitické události v Československu i reakce, které vyvolaly u dalších států sovětského bloku. Půjde tedy nejen o popis činů Františka Kriegla, ale i popis situací, do kterých se díky reformním názorům dostal, a skutečností, kterým musel čelit.

Následující kapitola se bude věnovat Krieglově funkci předsedy Národní fronty (NF). Stručně popíši toto specifické politické uskupení, dále jeho vnitřní proměnu během Pražského jara i pokusy o reformu Národní fronty. Kriegel zde zastával nejvyšší funkci a jako její předseda musel řešit řadu otázek a problémů. Například jednal s obnovujícími se i nově vzniklými organizacemi. Reformní změny probudily občanskou společnost, která se chtěla aktivně podílet na politice státu. Ve svých aktivitách však předčila hranice, které jí vymezili komunističtí politici. Členové předsednictva ÚV KSČ nikdy nechtěli opustit tezi o vedoucí

úloze strany ve společnosti. Tím však byli zahrnuti do nelehké situace, kdy se jako stoupenci reformního, demokratičtějšího kursu museli postavit proti vznikající opozici.

Posledním popsáním orgánem, který zároveň představoval Krieglovu vstupenku do vysoké politiky, bylo Národní shromáždění Československé socialistické republiky (NS ČSSR), o kterém bude řeč ve čtvrté kapitole. Od roku 1964, kdy byl Kriegel zvolen poslancem, zde pracoval také ve funkci předsedy zahraničního výboru. Národní shromáždění, stejně jako další státní orgány, bylo plně pod kontrolou vládnoucí KSČ. Avšak i zde se po příchodu reformátorů začala měnit situace. Během osmi měsíců Pražského jara se zde připravovala řada reformních zákonů. Ke schválení došlo pouze u dvou z nich – zákona o cenzuře a zákona o rehabilitacích. Po vojenské intervenci se Národní shromáždění naopak stalo orgánem, který tento akt legalizoval. Následně zde byla schvalována legislativa, jež měla zajistit tzv. normalizaci poměrů. Zvolení Františka Kriegla do Národního shromáždění zahájilo jeho politickou kariéru, zároveň se však Národní shromáždění stalo i místem, kde byla jeho politická kariéra na podzim roku 1969 ukončena. Byl zde zbaven poslední státní funkce a vyloučen z komunistické strany.

Závěrečná pátá kapitola se bude věnovat období bezprostředně předcházející srpnové vojenské intervenci, jejímu samotnému průběhu a moskevským jednáním. Důraz bude kladen zejména na Krieglův odmítavý postoj k moskevskému protokolu a jeho následné rozhodnutí nepodepsat ho. Dále se zastavím u přijetí prvních normalizačních zákonů a schválení smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk. Kapitulu zakončím popisem nastupujícího Husákova režimu, který Kriegla vyloučil z posledních politických funkcí.

Až doposud nebyla Františku Krieglovi věnována samostatná monografie. Informace o jeho osobě však nalézáme v samizdatových sbornících (např. MUDr. František Kriegel), dále o něm psali František Janouch či Jiří Vančura. Pro zaměření této práce jsem využila zejména studií týkajících se Pražského jara (Benčík, Havlíček, Hoppe, Pauer, Williams, aj.), komentovaných dokumentů ze jmenovaného období či pozůstalosti Františka Kriegla uložené v Národním archivu České republiky.

1 Životopis Františka Kriegla do roku 1968

1.1 Osobní údaje a profesní činnost

František Kriegel se narodil 10. dubna 1908 ve Stanislawówu (dnešní Ivano – Frankovsk na Ukrajině).¹ Jeho rodiče Jiří a Amálie ho vychovali v židovské víře. Otec, který se živil jako drobný stavitel,² zemřel po první světové válce, když bylo Františkovi 11 let. Měl dva sourozence – sestru a bratra. Oba mu však poměrně brzo zemřeli.

Téměř bez prostředků vystudoval gymnázium, maturitu složil 18. května 1926.³ Avšak při příchodu na univerzitu ve Lvově se projevila rasová problematika a vstup mu byl odepřen. To téhož roku zapříčinilo jeho rozhodnutí odcestovat do Prahy, kde začal studovat medicínu na německé části Univerzity Karlovy.⁴ Německou část si zvolil kvůli kapacitním důvodům i dobré znalosti německého jazyka z rodinného prostředí. Zde se setkával s řadou tehdejších odborníků. Po smrti matky (1929) začal při škole trvale pracovat. Přivydělával si různými zaměstnáními - jako nosič stavebního materiálu, nosič na nádražích či sanitární službou v nemocnicích.⁵

Studium dokončil v roce 1934 a začal pracovat jako asistent na První interní klinice v Praze.⁶ Již v této době byl ovlivněn komunistickým hnutím, a proto se z vlastní iniciativy roku 1936 rozhodl odletět na madridskou frontu jako člen mezinárodních brigád.⁷ Díky svému nasazení i kvalitám zde rychle zaznamenal vojenský postup, poté, co byl roku 1937 povýšen na majora a šéflékaře 45. divize interbrigády. Po Francově vítězství však byl nucen uprchnout do Francie, kde byl internován ve vojenských táborech St. Cyprien a Gurs.⁸

Zde v době začínající druhé světové války zareagoval na výzvy norských organizací, Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku a Červeného kříže, a přihlásil se jako lékař a dobrovolník na cestu do Číny. 12. srpna 1939 se vydal parníkem AENEAS z Marseille do Hongkongu, kde se setkal s paní Sun Jat-sen. Ta zprostředkovávala dobrovolníkům setkání

¹ VANČURA, J. (1993). Muž, který stál v cestě. In: *Proměny Pražského jara 1968 - 1969*. Praha: Doplněk, s. 68.; dále také JANOUGH, F. (1990). František Kriegel. In: *MUDr. František Kriegel 10. 4. 1908 - 3. 12. 1979*. Praha: Československá nadace Charta 77, s. 11.

² J. Vančura ve výše citovaném článku označuje otce za políra.

³ ŠTĚPÁNEK, D. (2002). *František Kriegel – politická činnost v letech 1967 – 1979*. Praha: Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Ústav světových dějin. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Jan Rychlík, CSc. s. 8.

⁴ JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 11.

⁵ VANČURA, J. (1993). *cit. d.*, s. 68.

⁶ JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 12.

⁷ Jinak též interbrigády – vojenské oddíly bojující na straně španělské republikánské armády během občanské války ve Španělsku v letech 1936 – 1939.

⁸ JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 13.

s vedoucím představitelem Komunistické strany Číny. Kriegel zde celou dobu pracoval pro čínskou armádu a pod jejím velením. Působil v Čunkingu, Chu – nanu a Assamu, kde do konce války bránil barmskou frontu až do kapitulace Japonska.⁹ Za svou mimořádnou obětavost v bojích byl americkými velícími důstojníky vyznamenán nejvyšším vyznamenáním pro civilisty – Emblem for Meritorious Civilian Service.¹⁰

Koncem roku 1945 se vrátil do Prahy s úmyslem dále se věnovat medicíně. Natrvalo zde získal československé občanství a seznámil se se svojí budoucí ženou Rivou Friedovou – Lubeckou.¹¹ Tehdejší bouřlivé dění v době únorového převratu 1948 ho přimělo na krátký čas přerušit medicínskou praxi a plně se angažovat v politice, o čemž bude řeč v další podkapitole. V následujícím období, během rozvíjející se politické kariéry i začínajících stranických čistek, pokračoval více či méně intenzivně ve svém lékařském povolání.

Od roku 1952 byl zaměstnán jako závodní lékař v továrně Tatra. O dva roky později nastoupil do Vinohradské nemocnice k profesoru Jonášovi, kde se specializoval na obor revmatologie. Další kariérní růst zaznamenal po jmenování primářem ve Výzkumném ústavu chorob revmatických.¹²

Jeho profesní kvalifikace mu zajistila, že byl v roce 1960 jmenován jako poradce kubánské vlády v otázkách zdravotnictví. Po dobu tří let se v Havaně podílel na výstavbě tamějšího zdravotnictví. Po návratu do Československa nastoupil do Thomayerovy nemocnice na Praze 4. Zde se roku 1966 stal primářem IV. interního oddělení a tuto pozici zastával až do jara 1970.

Díky svému bohatému životu před obdobím Pražského jara se stal významným odborníkem s množstvím zkušeností a velmi uznávanou osobností. Hovořil mnoha cizími jazyky – polsky, německy, anglicky, rusky, francouzsky, španělsky a trochu čínsky.¹³

1.2 Počátky politické činnosti

V mládí, které František Kriegel prožil ve Lvově a bez dostatečného materiálního zajištění, se roku 1924 zapojil do činnosti dělnické mládeže. Toto levicové smýšlení od té

⁹ Ta se odehrála o tři měsíce později než kapitulace evropských států. Podepsána byla 2. září 1945.

¹⁰ JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 14, 15.

¹¹ ŠTĚPÁNEK, D. (2002). *cit. d.*, s. 14.

¹² Tamtéž.

¹³ JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 17.

doby neopustil po celý svůj život.¹⁴ Po příchodu do Prahy, ještě během studií, vstoupil roku 1931 na Žižkově do KSČ.

Po návratu z Číny pracoval na krajském výboru komunistické strany v Praze, avšak nabídku stát se profesionálním politikem odmítl. Únorový převrat v roce 1948 ho natolik vtáhl do politického dění, že svoji dřívější zásadu na čas porušil a plně se věnoval politice jako tajemník pražské organizace KSČ a zástupce velitele lidových milicí.¹⁵ Stal se také náměstkem ministra zdravotnictví Josefa Plojgara. S příchodem padesátých let a počátky velkých politických procesů vzrůstala nedůvěra vedení KSČ i vůči občanům, kteří měli bohatší zahraniční zkušenosti. Neméně podstatným a problematickým jevem byl pro komunisty i jeho židovský původ. Proto ani František Kriegel neunikl jejich paranoidním obviněním a následným perzekucím a v roce 1952 byl propuštěn z ministerstva zdravotnictví.

Po odeznění největších procesů a v souvislosti s příchodem N. Chruščova, který provedl kritiku Stalinovy politiky kultu osobnosti, do čela Komunistické strany Sovětského svazu, docházelo i u nás k postupnému uvolnění režimu a následným politickým rehabilitacím. U Františka Kriegla to bylo patrné v letech 1957 - 1958, kdy postupně obdržel několik státních vyznamenání (např. Řád 25. února, Řád rudé hvězdy či Řád práce).¹⁶

Po návratu z Kuby byl v roce 1964 zvolen poslancem Národního shromáždění v desátém pražském obvodu.¹⁷ Okamžitě o sobě dal vědět v několika projevech, ve kterých představil svůj kritický názor na parlament a vykonávání funkcí. Díky svým profesním kvalitám a jazykovým znalostem byl zvolen do předsednictva NS a jmenován předsedou zahraničního výboru.¹⁸ Z této pozice se aktivně účastnil například jednání Valného shromáždění OSN či Meziparlamentární unie.¹⁹ Před XIII. sjezdem KSČ mu Novotný, z pozice prvního tajemníka KSČ, nabídl členství v ÚV KSČ, čímž František Kriegel roku 1966 vstoupil do vysoké politiky.

¹⁴ HAVEL, V. (1988). Přemýšlení o Františkovi K. In: *MUDr. František Kriegel 10. 4. 1908 - 3. 12. 1979*. Praha: Československá nadace Charty 77, s. 5.

¹⁵ VANČURA, J. (1993). *cit. d.*, s. 69.; dále také JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 17.

¹⁶ JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 18.

¹⁷ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel, inv. č. 439, karton č. 12. Dotazník pro poslance Národního shromáždění.

¹⁸ VANČURA, J. (1993). *cit. d.*, s. 70.; dále také JANOUGH, F. (1990). *cit. d.*, s. 18.; ŠTĚPÁNEK, D. (2002). *cit. d.*, s. 20.

¹⁹ Angl. Inter – Parliamentary Union; mezinárodní nevládní organizace složená ze skupin poslanců jednotlivých parlamentů. Jejím cílem je navazovat a udržovat osobní kontakty mezi členy parlamentů, a tak rozvíjet spolupráci mezi národy. [ŽALOUDEK 2004: 264]

2 Činnost v Ústředním výboru Komunistické strany Československa

2.1 Postavení KSČ ve státu a společnosti

Vedoucí úloha komunistické strany byla od roku 1960 ústavně zakotvená. KSČ byla nejdůležitější organizací, která si podřídila ostatní státní orgány (např. Národní shromáždění, Národní frontu, soudy, úřad prezidenta) a stala se jediným subjektem plně ovládajícím společnost. Celý systém jejího fungování se řídil zásadou demokratického centralismu.²⁰ Ve straně panovala jasná hierarchie. Zcela se dodržovala podřízenost nižších stranických či státních složek složkám vyšším. V praxi tedy stát ovládala hrstka osob zastávajících nejvyšší posty (první tajemník či předsednictvo KSČ). V důsledku toho byla bez sebemenších obtíží schvalována řada směrnic, dokumentů a nařízení, avšak chyběla k nim jakákoli svobodná diskuse. Pokud bylo vydáno nařízení shora, nepřicházelo v úvahu, že by daný návrh nebyl schválen.

Nejvyšším orgánem strany byl podle stanov ústřední výbor, který čítal mezi 97 – 100 kandidáty.²¹ Jeho věková struktura v šedesátých letech ukazovala na stárnutí členstva, na což ve svých projevech po zvolení do ústředního výboru František Kriegel také upozorňoval.²²

Zcela nejdůležitější roli však hrálo předsednictvo ÚV KSČ. Jednalo se o malou (15 – 20 člennou) skupinu osob, které disponovaly nejrozsáhlejší faktickou mocí. Členství v předsednictvu proto bylo spojeno se získáním poměrně velkého vlivu a účasti na mocenských záležitostech. Právě z této pozice se mohl později František Kriegel podílet na utváření státní politiky a prosazování svých reformních myšlenek.

Dalším důležitým aspektem bylo, že jednání uvnitř KSČ byla neveřejná, často dokonce velmi pečlivě utajovaná. Veřejnost se o nich dozvíдалa pouze z cenzurovaných médií.

²⁰ KAPLAN, K. (2002). *Kořeny československé reformy II*. Brno: Doplněk, s. 93.

²¹ KAPLAN, K. (2002). *cit. d.*, s. 119.

²² Národní archiv ČR. Fond František Kriegel, inv. č. 441, karton č. 12. Záznam projevu v Národním shromáždění.

2.2 Politické uvolňování během prvních čtyř měsíců Pražského jara

2.2.1 Předpoklady nástupu Pražského jara

Pražské jaro 1968 bylo specifickým fenoménem. I v dnešní době vyvstává řada otázek, které stále budí zájem veřejnosti. Jednou z nich je i objasnění kořenů Pražského jara. Bezesporu se jednalo o kombinaci více faktorů – zahraničních i vnitropolitických. Mezi nejdůležitější zahraniční podněty patřil nástup N. Chruščova a jeho kritika Stalinovy politiky.²³ Větším snahám o demokratizaci se však stalo výstrahou krvavě potlačené maďarské povstání v roce 1956. Z vnitropolitických příčin je potřeba jmenovat charakter komunistického systému, pomalu se rozbíhající destalinizaci a s ní související diskusi o rehabilitacích, dále hluboké ekonomické problémy či probuzení a aktivitu občanské společnosti, zejména z řad umělců a inteligence.²⁴ Také se začala diskutovat palčivá otázka technického i technologického zaostávání za západním světem, stárnutí členstva KSČ a obecný nezájem mladé generace o politiku.²⁵

Pražské jaro v sobě zahrnovalo tři jedinečné procesy – pokus o sebezpřeměnu vládnoucí KSČ, aktivní sociální hnutí (zejména v Čechách) usilující o demokratizaci a modernizaci společnosti a diskusi o národnostních otázkách a emancipaci slovenského národa.²⁶

2.2.2 Nástup reformní politiky

Prvním výrazným momentem, který svědčil o změně poměrů, se stala kritika kumulace funkcí, která vyústila v odstranění Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Již v říjnu roku 1967 se k tomuto tématu František Kriegel vyjádřil. Označil ho za nesprávné a nesouhlasil se slučováním státních a stranických úkolů. Podle něho totiž přispívalo ke snižující se kvalitě výkonu funkcí. Proto ihned požadoval oddělení funkce prvního tajemníka KSČ a prezidenta republiky.²⁷ S příchodem dalších reformátorů do čela

²³ Ta byla provedena na XX. sjezdu KSSS v roce 1956.

²⁴ K výrazné kritice vládní garnitury došlo na sjezdu svazu československých spisovatelů v roce 1967.

²⁵ Na toto téma pohovořil František Kriegel např. na schůzi ÚV KSČ v říjnu 1967. Zdůrazňoval, že komunistická strana ve své nynější podobě již není schopna mladou generaci zaujmout. Mladí lidé, zejména vysokoškolští studenti, si všímají běžných denních problémů občana (např. bytový problém, špatný stav služeb, špatná vybavenost vysokoškolských pracovišť), a proto pochybují o správnosti stranického řízení státu. Dokazoval to snižujícím se počtem členů v různých organizacích KSČ. Proto poukázal na fakt, že je nutné stranu otevřít mladým lidem, učinit z ní hybatele společnosti a zapojit mladou generaci do správy státu.

²⁶ PAUER, J. (2004). *Praha 1968: Vpád Varšavské smlouvy*. Praha: Argo, s. 33.

²⁷ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel, inv. č. 477, karton č. 14. Diskusní příspěvek na plénu ÚV KSČ ze dne 30. a 31. 10. 1967.

KSČ (např. Císaře, Dubčeka, Mlynáře, Smrkovského, Slavíka či Špačka) nebylo Krieglovo smýšlení a názory ojedinělé a návrh na oddělení nejvyšší stranické a státní funkce si získal řadu sympatizantů. Schválen byl na plenárním zasedání ÚV KSČ, které se konalo před vánočními 1967 a pokračovalo až do ledna roku 1968. Počátkem ledna 1968 Novotného v čele strany nahradil Alexandr Dubček.²⁸

Na tomto lednovém plénu se František Kriegel vyjádřil k další řadě otázek. Předně ostře vystoupil proti postavení předsednictva ÚV KSČ, které, ačkoli to bylo v rozporu se stanovami, mělo nejsilnější hlas při řešení veškerých otázek.²⁹ Dále vyslovil názor, že je třeba informovat i nižší stranické organizace o průběhu zasedání tohoto předsednictva. V souvislosti s tím upozornil na nedemokratické zásady uvnitř strany, kdy nižší složky automaticky schvalovaly předložené dokumenty. Chtěl vnést mezi straníky větší informovanost a zájem o politiku. Hlavní roli v tomto procesu měli hrát samotní aktéři lednového zasedání.

Také se postavil za reformní názory O. Šíka, F. Vodsloně či V. Slavíka a ohradil se proti jejich kritikům, zejména kvůli použité rétorice i neschopnosti klidně vyslechnout odlišný názor. Upozornil, že v této době již není místo na projevy, které známe z padesátých let. Kritika má být věcná a podložená argumenty. Není možné někoho napadat za smyšlená a lživá fakta. Kromě toho také v útocích spatřoval úhybný manévř, kterým chtěli kritici oddálit konstruktivní diskusi a řešení problematiky.³⁰

Další události signalizující uvolnění na sebe nenechaly dlouho čekat. 27. ledna 1968 byl v deníku *Práce* vydán Smrkovského článek *Oč dnes jde?*, ve kterém chtěl společnost seznámit s faktem, že stranické vedení chystá hlubší změny, ne pouhé střídání osob na nejvyšších postech.³¹ Stejný den vystoupil v Československé televizi předseda svazu československých spisovatelů E. Goldstücker a odpovídal na dotazy ohledně posledního sjezdu svazu československých spisovatelů.³² Po těchto událostech následovala řada dalších veřejných politických vystoupení. Politika se najednou stala veřejně diskutovaným tématem napříč společenskými vrstvami.

Novou, demokratičtější politiku představil Alexandr Dubček po svém návratu z Moskvy na VII. sjezdu Jednotných zemědělských družstev (JZD), kde hovořil o potřebě

²⁸ Do té doby zastávající funkci předsedy ÚV Komunistické strany Slovenska (KSS).

²⁹ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel, inv. č. 478, karton č. 14, Diskusní příspěvek.

³⁰ Tamtéž.

³¹ BENČÍK, A. (2007). *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: Mladá fronta, s. 30.

³² HAVLÍČEK, D. (1998). *Jaro na krku: Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, s. 10.

demokratizace a vlastní specifické cesty v utváření socialismu. Koncem února 1968 jeho názor podpořil aktiv dvou tisíců novinářů. Krátce poté došlo ke zrušení předběžné cenzury.³³ Svobodnější média začala ihned hovořit o řadě otázek, které byly do té doby zapovězené – o padesátých letech a politických procesech, o rehabilitaci nespravedlivě stíhaných, podávala informace o děních na okresních a krajských schůzích, vzpomínala na První republiku i osobu T. G. Masaryka či se opět vrátila k nevyjasněné smrti Jana Masaryka. Média se stala svobodnou tribunou hlásající názory široké společnosti. Tím nastal obrat oproti předchozím létům. Najednou to byla zejména média a novináři, jež kontrolovali politiky a vyzývali je k pokračování v reformním procesu.

Demokratizační proces pokračoval uvnitř strany i státních orgánů. Z archivního fondu Františka Kriegla se dozvídáme, že během února 1968 se zúčastnil výroční členské schůze na Ministerstvu spravedlnosti. V závěrečné rezoluci byl přijat požadavek na odstranění zásady demokratického centralismu a přestavby politického řízení. Dalším bodem bylo postavení a nezávislost československých soudů. Byly vyžadovány záruky přímo od KSČ na zajištění spravedlivých procesů a dodržování občanských práv.³⁴

Kriegel se k otázce postavení strany a její organizace vrátil ve svém referátu z března 1968. Shrnl, že od minulého zasedání ÚV KSČ proběhla řada pozitivních změn. Dále hodnotil probíhající diskuse o rehabilitacích. Řekl, že odpovědnost za politické procesy nenesou pouze soudci a prokurátoři, ale i samotná komunistická strana. Proto zdůrazňoval, že politický systém zakotvený v ústavě musí být dodržován i v praxi – musí se obnovit oddělení zákonodárné, výkonné a soudní moci. Dále vysvětloval nutnost naprostého očištění strany od její temné minulosti. V opačném případě by mohlo opět dojít k legalizaci zločinů a opakování situace.³⁵

Zároveň ve svém příspěvku vyvracel obavy, že reforma přinese oslabení KSČ. Kriegel po celé období Pražského jara neopustil myšlenku, že komunistická strana by měla být vůdčí silou a jedinou vládnoucí stranou v Československu. Avšak věřil v možnost její částečné reformovatelnosti. Strana se dle jeho slov měla měnit v souvislosti s vytyčenými úkoly a potřebami.

Nový politický kurs byl zakotven v dokumentu oficiálně nazývaném Akční program (AP). Na jeho vzniku se podílela řada odborníků i politiků. Zaměřoval se zejména na oblast

³³ Vydávání novin a časopisů bylo podřízeno Ústřední publikační správě, která mohla zakázat vydání příslušného článku. Od této doby do zákonného zrušení cenzury byla však odpovědnost přenechána šéfredaktorům jednotlivých periodik. [PAUER 2004: 28]

³⁴ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 479, karton č. 14.

³⁵ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 474, karton č. 13.

státní ekonomiky, politického systému a vztahu k vědě a kultuře. První návrh AP byl dokončen a předložen předsednictvu ÚV KSČ již 19. února 1968. Definitivně byl tento programový dokument přijat počátkem dubna téhož roku.³⁶

Definitivní tečkou za Novotného působením se stala tzv. Šejnova aféra,³⁷ která se okamžitě dostala do popředí mediálního zájmu. V souvislosti se Šejnovým útekem došlo k výměně řady funkcionářů ve vládě i komunistické straně. Tlaku veřejnosti neunikl ani Antonín Novotný. Jeho odstoupení požadoval například deník *Práce*, okresní konference KSČ, vysokoškolští studenti, G. Husák ve své otevřené výzvě, nově zvolené předsednictvo Ústřední rady odborů (ÚRO) i aktiv Vysoké školy politické ÚV KSČ.³⁸ 21. března 1968 schválilo předsednictvo ÚV KSČ jeho demisi. Novým kandidátem byl po diskusi v ÚV KSČ navržen Ludvík Svoboda. 30. března to volbou stvrdilo Národní shromáždění.

2.2.3 Krieglovo zvolení do předsednictva ÚV KSČ

Od 28. března do 5. dubna 1968 se konalo plenární zasedání ÚV KSČ, na kterém byla projednána řada otázek, mezi nimi i zhodnocení aktuálního stavu politiky, přípravy a obsahu Akčního programu, diskuse o potřebě reformy volebního systému i volba nových členů předsednictva ÚV KSČ.

Volba nových členů předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ se konala pátý den zasedání (tedy 4. 4. 1968). Sto tři přítomní členové ÚV zvolili do svého čela kromě Františka Kriegla také F. Barbírka, V. Biláka, O. Černíka, A. Dubčeka, D. Koldera, J. Pillera, E. Riga, J. Smrkovského, J. Špačka a O. Švestku.³⁹ Celkový počet členů předsednictva byl snížen z dosavadních 14 na 11.⁴⁰

Kriegel na tomto zasedání ještě před volbou pronesl projev, ve kterém shrnul své hlavní politické postoje a názory. Ohledně budoucího směřování strany opět zdůraznil nutnost jejího očištění od minulosti. To mělo být provedeno příchodem nového vedení, které nebylo zatíženo politickými procesy z padesátých let. Úspěch měly mít jen hluboké změny a rozsáhlá přestavba společnosti. Sám se označil za stoupence názoru, že je třeba v co nejkratší době

³⁶ *Proměny pražského jara*. (1993). s. 324.

³⁷ Generálmajor Jan Šejna, přítel Novotného syna, uprchl koncem února 1968 kvůli hrozícímu stíhání za nelegální obchodování s cennými semeny vojtěšky. Zneužíval svého postavení a nelegálním obchodován se semeny se značně obohatil.

³⁸ *Proměny pražského jara*. (1993). s. 326 – 335.

³⁹ *Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ*. (1969). s. 60.

⁴⁰ ŠTĚPÁNEK, D. (2002). *cit. d.*, s. 40.

svolat mimořádný sjezd strany, který by zvolil nový ústřední výbor a potvrdil započatý reformní směr politiky.⁴¹

Také vyjádřil své sympatie ke kandidatuře Oty Šika do ÚV KSČ, kterého považoval nejen za odborníka, ale i člověka populárního mezi veřejností. Naopak vystoupil proti kandidatuře Josefa Lenárta, který ho jako předseda vlády nepřesvědčil o svých politických kvalitách. J. Lenárt nedokázal čelit kritice proti své osobě ani se zasadit o větší roli vlády v politickém systému Československa.⁴²

Po volbě předsednictva ÚV KSČ bylo dosavadním členům vlády doporučeno podat demisi, jako nový předseda vlády byl navržen O. Černík. Také bylo vydáno doporučení na obsazení dalších vysokých funkcí - předsedou Národního shromáždění se měl stát J. Smrkovský a F. Kriegel byl navržen do funkce předsedy Národní fronty.

Dubnové plénium vstoupilo do historie nejen kvůli zvolení reformátorů do předsednictva, ale také kvůli přijetí definitivní podoby Akčního programu. Již první den zasedání byl schválen návrh, že průběh jednání bude publikován mezi členy strany i veřejností.⁴³ František Kriegel zde získal ještě jednu funkci, byl zvolen do redakční komise, která měla vypracovat stanovisko k politické situaci v zemi.⁴⁴

Koncem dubna (23. – 26. 4. 1968) přijela do Prahy oficiální návštěva Bulharské lidové republiky vedená Todorem Živkovem. Navštívila zde řadu podniků, absolvovala setkání s dělníky, představiteli inteligence i stranickými kolegy. Také byla vedena řada jednání s nejvyššími československými politiky, kterých se kromě A. Dubčka, O. Černíka, F. Babírka, J. Hájka a F. Vlasáka účastnil i František Kriegel. V závěrečných prohlášeních se obě delegace shodly na kladném hodnocení společného setkání, dobrých vztazích mezi oběma státy a nutnosti je dále rozvíjet.⁴⁵

Skutečným předmětem návštěvy však bylo posouzení vnitřních československých poměrů a zhodnocení nového vedení strany, o kterém poté podali bulharští politici informace ostatním státům varšavské pětky. V této souvislosti bylo později, na jednání pěti socialistických států ve Varšavě,⁴⁶ vystupování Františka Kriegla hodnoceno zcela jinak. Živkov Kriegla označil za člena kontrarevoluční skupiny působící přímo uvnitř ÚV KSČ.

⁴¹ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 480, karton č. 14. Diskusní příspěvek na zasedání ÚV KSČ ze 4. 4. 1968.

⁴² Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 478, karton č. 14. Diskusní příspěvek.

⁴³ *Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ*. (1969). s. 51.

⁴⁴ Mezi další členy patřili O. Švestka, A. Indra, O. Voleník, J. Janík, J. Koscelanský, O. Rákosník, M. Hrdinová, B. Bobrek, J. Kozel, E. Rigo, L. Hofman, V. Dočkalová a M. Jirásková. [*Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ* 1969: 51]

⁴⁵ *Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ*. (1969). s. 150, 151.

⁴⁶ Konalo se v polovině července 1968, viz kapitola 2.3.2.

Dokonce hovořil o Krieglově snaze politicky ovlivnit jeho i další členy bulharské delegace. V další části referátu Kriegla označil přímo za hlavního organizátora kontrarevolučního centra.⁴⁷

2.2.4 První reakce států varšavské pětky na vnitropolitický vývoj v Československu

Změna politického kursu v Československu začala již od počátku vyvolávat obavy u ostatních států sovětského bloku, zejména států tzv. varšavské pětky (Sovětského svazu, Německé demokratické republiky, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky).⁴⁸ Od počátku politického uvolňování byl zejména Sovětský svaz velmi dobře informován o dění uvnitř Československa prostřednictvím svých poradců i pracovníků tajných služeb, kteří zde působili.

Ačkoli koncem prosince 1967 dal Brežněv Novotnému najevo, že nehodlá zasahovat do československých vnitřních záležitostí,⁴⁹ jeho názor se během ledna a února následujícího roku rychle změnil. Československo bylo považováno za strategické území i významnou kořist po druhé světové válce a sovětští představitelé se nehodlali vlivu v zemi vzdát. Proto československé události bedlivě monitorovali a připravovali se k případnému zásahu.

Koncem března obavy představitelů varšavské pětky vzrostly natolik, že se rozhodli dát poprvé otevřeně najevo svůj nesouhlas s novou politikou v Československu na společné schůzce v Drážďanech. Českoslovenští představitelé byli informováni, že se zde bude řešit hospodářská spolupráce mezi státy a na toto téma si také připravili podklady.⁵⁰ Již od počátku jednání však bylo jasné, že jde hlavně o jejich zastrašení (na jednání byla přítomna sovětská a východoněmecká generalita) a důrazné upozornění, ať se svým politickým pokusem skončí.

I přes nepříznivý vývoj zasedání dokázal zejména Alexandr Dubček čelit výtkám a obhajovat reformní proces. Závěrečné komuniké bylo před československou veřejností utajeno z obavy před její reakcí a vzrůstu protisovětských nálad. O průběhu jednání nebyli informováni ani ostatní členové ÚV KSČ, aby nebyla ohrožena reformní politika nástupem konzervativců, kteří by mohli využít sovětskou kritiku pro své účely.⁵¹

⁴⁷ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 63.

⁴⁸ Označení používá např. Antonín Benčík.

⁴⁹ Jedná se známý výrok „Eto vaše dělo“ („To je vaše věc“), který pronesl při návštěvě Prahy, od které Novotný očekával, že mu Brežněv pomůže podpořit jeho nejisté postavení v čele ÚV KSČ. [PAUER 2004: 34]

⁵⁰ DUBČEK, A. (1993). *Naděje umírá poslední*. Praha: Svoboda, s. 151.

⁵¹ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 43.

2.3 Události druhé poloviny Pražského jara a Krieglova reakce na ně

2.3.1 Pokračování v reformní politice

Oslavy prvního máje roku 1968 byly jiné než předchozí. Aktivní občanská společnost, kde se začala vytvářet a obnovovat řada spolků a organizací,⁵² se zapojila také do prvomájových oslav. Po dvaceti letech se na nich podíleli například protifašističtí odbojáři, španělští interbrigadisté i bývalí političtí vězni. František Kriegel je ve svém pozdějším hodnocení označil za projev souhlasu a podpory vykonávané politice.⁵³ O devět dní později vystoupil František Kriegel se svým projevem na Řípu ku příležitosti výročí založení protirakouského tábora.

Ve vedení strany bylo stále velké množství konzervativců, kteří (stejně jako představitelé států varšavské pětky) začali hovořit o nezdravém vývoji a nástupu kontrarevolučních sil. Na celostátní konferenci krajských a okresních tajemníků KSČ zaznamenal Č. Císař, že Kriegel byl jimi označen za jednoho z představitelů kontrarevoluce.

Počátkem června byl na plénu ÚV KSČ stanoven termín konání mimořádného XIV. sjezdu na 9. září tohoto roku. František Kriegel byl jmenován do politické komise zajišťující jeho přípravu.⁵⁴ Nejpalčivějším tématem byla diskuse ohledně vzrůstu opozičních hnutí a možnosti ohrožení pravicovými silami. Avšak nakonec se přítomní účastníci shodli na nutnosti pokračovat v reformní politice.

Významným mezníkem, který vyvolal pozdvižení mezi domácími i zahraničními politiky, byl manifest L. Vaculíka s názvem Dva tisíce slov. Toto prohlášení vyšlo 27. června 1968 ve všech nejčtenějších denících (Literárních listech, Mladé frontě, Práci a Zemědělských novinách).⁵⁵ Autor jím chtěl zejména vyjádřit podporu reformní politice a nabádat nejvyšší státní představitele, aby v ní nadále pokračovali s ještě větší intenzitou. Pro domácí politiky se však manifest stal komplikací, protože za prvé mohl sloužit jako důkaz kontrarevoluce (toho následně využili Sověti), zároveň vzbudil odpor konzervativně smýšlejícího křídla uvnitř strany, které chtělo tvrdý postih autora i dalších signatářů a obnovení kontroly nad médii a společností. Bylo tedy nutné ho odmítnout.⁵⁶ František Kriegel to učinil v televizním

⁵² O tomto tématu více viz třetí kapitola.

⁵³ ŠTĚPÁNEK, D. (2002). *cit. d.*, s. 59.

⁵⁴ *Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ.* (1969). s. 218.; dále také BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 95.

⁵⁵ HAVLÍČEK, D. (1998). *cit. d.*, s. 70.

⁵⁶ Oficiální odmítavé stanovisko bylo vydáno na schůzi předsednictva ÚV KSČ dne 27. června 1968.

rozhovoru, kde řekl, že v obecné rovině s manifestem souhlasit lze, ale nachází v něm několik vět, kvůli kterým ho musí odmítnout jako celek.⁵⁷

Mezi nejdůležitější personální změny v armádě patřilo zrušení oddělení ÚV KSČ, které mělo na starosti armádu a bezpečnost. V jeho čele stál generál Václav Prchlík. Prchlík patřil mezi muže, které chtěli Sověti z československé armády odstranit. Využili k tomu jeho prohlášení z tiskové konference z poloviny července 1968, kde se Prchlík ohradil proti poměrům uvnitř vedení Varšavské smlouvy. Dubček se opakovanému sovětskému naléhání podvolil a oddělení generála Prchlíka zrušil celé. Pro Sověty to bylo jasnou známkou, že Dubček je ochoten činit ústupky.

2.3.2 Zesilování nátlaku na československé politiky

Z pohledu Sovětů se vývoj v Československu stále neubíral správným směrem, a proto přistoupili k dalším akcím. Po informaci od sovětského velvyslance v Československu S. V. Červoněnka ohledně schválení Akčního programu se ihned konalo mimořádné zasedání ÚV KSSS, na kterém byla vyostřena rétorika ohledně boje s imperialismem. Zároveň však nedošlo k větší kritice československých poměrů. Brežněv pro tuto chvíli zvolil přátelskou strategii domlouvání a zaslal důvěrný dopis Dubčekovi. V něm mu přál úspěch při řešení naléhavých vnitropolitických úkolů a nabídl, že SSSR je připraven mu v nich kdykoli pomoci.

Zároveň však byl do Československa vyslán maršál Jakubovskij s úkolem poznat nové vedení KSČ a ohodnotit personální změny v armádě.⁵⁸ Po příletu však hovořil i o dřívějším konání vojenského cvičení Šumava. Toto cvičení mělo sloužit jako další forma nátlaku na československé politiky. Oficiálně bylo pořádáno jako nácvik obrany západních hranic proti případnému útoku vojsk NATO. Konalo se na našem území za účasti sovětských, maďarských a polských jednotek a mělo demonstrovat jejich obrovský vojenský potenciál. Podle oboustranné dohody mělo být ukončeno 30. června 1968, avšak Sověti svůj odchod pod různými záminkami protahovali. Poslední jednotky opustily Československo až počátkem srpna.

V průběhu července se Sovětský svaz rozhodl pro další nátlak na československé politiky. Chtěl je na společném jednání států varšavské pětky s Československem tvrdě napadnout a obvinít z neutěšeného stavu v zemi. Měl přichystánu řadu důkazů o připravovaném kontrarevolučním převratu. Československo se během jarních měsíců na

⁵⁷ ŠTĚPÁNEK, D. (2002). *cit. d.*, s. 68.

⁵⁸ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 46.

několikerých písemných i osobních jednáních⁵⁹ snažilo trpělivě vysvětlovat svoji reformní politiku. Zdůrazňovalo, že se nikdy neodkloní od socialistického řízení státu s vedoucí úlohou komunistické strany. Proto českoslovenští politici neshledávali důvod v účasti na dalších jednáních, byli pouze ochotni účastnit se bilaterálních schůzek, kde by se diskutovalo o konkrétní problematice.

Ostatní státy se tedy sešly bez československé účasti v polovině července ve Varšavě. Tomuto setkání předcházela aféra s nálezem údajně amerických zbraní nedaleko Sokolova. Podle sovětských deníků, které o nález informovaly dokonce dříve než československý tisk,⁶⁰ se jednalo o důkaz připravovaného kontrarevolučního převratu. Pozdější vyšetřování však ukázala, že se nejednalo o zbraně, které by byly někdy používány československou armádou. Navíc jeden z vaků, ve kterém byly ukryty, měl čitelné nápisy v azbuce a pocházel z ruské výroby. Dalším protiargumentem byl fakt, že žádná československá vojenská jednotka nezjistila ztrátu zbraní.⁶¹

Ve Varšavě byly československé vnitřní poměry i prováděná politika podrobeny obrovské kritice. Často zde padaly zmínky o připravované kontrarevoluci. Na závěr jednání byla přijata rezoluce všech účastníků, kterou Červoněnko ihned doručil Dubčekovi. Její obsah byl závažnější, než předsednictvo ÚV KSČ očekávalo. Účastníci schůzky již nehovořili o vnitřních záležitostech Československa, ale nově poukazovali, že nyní se jedná o problém celého sovětského bloku.⁶²

Předsednictvo ÚV KSČ se několik dní radilo, jak na Varšavský dopis zareagovat. Nakonec se rozhodlo neustupovat a požadavky v něm obsažené jednoznačně odmítnout. Rezoluce byla poté předána ke schválení do ústředního výboru strany. Na závěr se o ní hlasovalo a byla jednomyslně přijata.⁶³ V této chvíli se opět za československé politiky postavila široká veřejnost a projevovala jim své sympatie.

⁵⁹ Například jednání delegace předsednictva ÚV KSČ v Moskvě 4. května, jednání se sovětskou generalitou v Praze v druhé polovině května, jednání parlamentní delegace v Moskvě v polovině června.

⁶⁰ BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 97.

⁶¹ HAVLÍČEK, D. (1998). *cit. d.*, s. 82.

⁶² Později byla tato politika označována za tzv. Brežněvovu doktrínu. Sovětský svaz si vymezil právo zasahovat do vnitřních záležitostí suverénních států Varšavské smlouvy, pokud si myslel, že je zde ohrožen socialismus a vnitřní politika nerespektuje sovětská doporučení.

⁶³ Dušan Havlíček v této souvislosti upozorňuje, že pro rezoluci hlasovali konzervativci z éry Novotného (např. J. Hendrych) i pozdější normalizátoři (Biřák, Kolder, Jakeš, Švestka).

2.3.3 Jednání v Čierné nad Tisou

Ve své odpovědi na Varšavský dopis vedení KSČ ukázalo, že bude hájit polednový politický kurs a nebude se podřizovat sovětským direktivám. To bylo také pro Sověty definitivním signálem pro okamžitou přípravu vojenské intervence.⁶⁴

Sověti však chtěli využít konzervativního proudu uvnitř ÚV KSČ k oslabení reformátorů, a proto se rozhodli přistoupit na nabídku dvoustranné schůzky. Ta se konala 29. 7. – 1. 8. 1968 v malém pohraničním městečku Čierná nad Tisou. Sešli se na ní vrchní představitelé Sovětského svazu i Československa. Jako člen předsednictva ÚV KSČ a předseda Národní fronty zde nechyběl ani František Kriegel.

Českoslovenští představitelé jeli na schůzku dobře připraveni, byli ochotni znovu vysvětlovat všechny aspekty prováděné politiky i čelit obviněním z kontrarevoluce. Sověti však ukázali, že nemají zájem na věcném jednání. Okamžitě začali útočit na jednotlivé členy delegace a obviňovat je z kontrarevoluce či umělé kampaně, která měla zajistit podporu veřejnosti. Vytýkali jim katastrofální situaci v zemi, citovali články z československého tisku, které podle nich dokazovaly, že politici nedrží moc pevně ve svých rukou. Opět se probíral postoj k varšavskému dopisu. Zde Brežněv předpokládal, že dojde k neshodám uvnitř československé delegace mezi konzervativci a stoupenci reformu, což se později potvrdilo. Během jednání se na sovětskou stranu otevřeně přiklonili V. Biľak a D. Kolder.

Samostatnou kapitolou jednání byla obrovská sovětská antipatie vůči Františku Krieglovi. Pro Sověty byl kvůli svým pevným postojům, proreformnímu a demokratickému smýšlení příliš nepřijatelnou osobou. Dalším důvodem byla i Krieglova pozoruhodná minulost s četnými pobyty v zahraničí a židovský původ. Ze záznamů jednání se můžeme dozvědět, že byl často napadán a opomíjen při jednáních. Například první den jednání ho A. N. Kosygin obviňoval, že záměrně lže a popírá existenci sociální demokracie v Československu.⁶⁵ Dále ho přede všemi A. Šelepin označil za příslušníka pravice.⁶⁶ Šelest byl ve svém prohlášení nejhrubější – neoficiální údaje hovoří, že ho v osobním útoku urážel a označil za haličského Žida.⁶⁷

Samotný výsledek společné schůze nepřinesl konkrétní závěry. Lépe řečeno, v pozdějších týdnech si bude jednání každá delegace vykládat odlišně. Z přijatých dokumentů je však jasné, že českoslovenští politici neslibili vykonat konkrétní personální či zákonné

⁶⁴ BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 106.

⁶⁵ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 138.

⁶⁶ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 144.

⁶⁷ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 146.

změny. Jediným přijatým usnesením se stala dohoda ohledně konání další schůzky, které se budou účastnit i ostatní státy varšavské pětky.

Hojně probíhající neoficiální jednání však Sovětům ukázala, že Dubčekovo vedení není neoblomné. Od této doby lze říci, že se československá politika vydala cestou ústupků a oddalování. V žádném případě nikdo z delegace nepomýšlel na vojenský odpor.

Další schůzky a jednání již nemohly rozhodnutí vojenské intervence do Československa změnit. Sloužily jen k oslabení Dubčekovského křídla, oddálení příprav na XIV. sjezd KSČ i oddálení státních návštěv vedoucích představitelů Jugoslávie a Rumunska, kteří vyslovili podporu československé reformní politice.

3 Činnost ve funkci předsedy Národní fronty

3.1 Národní fronta Čechů a Slováků⁶⁸

3.1.1 Obecná charakteristika

Národní fronta byla ustanovena v Moskvě koncem druhé světové války jako zcela specifický orgán stojící mimo parlament. Zahrnovala v sobě politické strany⁶⁹ v souladu s dohodou domácího a zahraničního odboje a od února 1948 i společenské organizace⁷⁰. Měla sloužit jako záruka stabilnějšího politického systému, protože stanovovala přesný počet politických stran. Jiným politickým stranám, mimo strukturu Národní fronty, nebyl vznik ani existence umožněn. Výstižněji se dala charakterizovat jako registrační středisko organizací a politických stran.⁷¹

Po únoru 1948 byla plně ovládnuta a kontrolována KSČ. Komunistická strana si jejím prostřednictvím zajistila kontrolu uvnitř ostatních nekomunistických stran a vynutila si jejich souhlas s vedoucí úlohou KSČ ve státě.⁷² Také schvalovala program jednání Národní fronty i její personální obsazení. Postupně se o Národní frontě přestávalo hovořit jako o specifické koalici stran. Stala se pokornou organizací respektující mocenské postavení vládnoucí KSČ.⁷³

3.1.2 Vnitřní změny během Pražského jara

Nejvýraznější systémovou změnou během Pražského jara 1968 se stalo zrušení cenzury.⁷⁴ Tím okamžitě došlo k obrovské celospolečenské aktivitě. Po prvních zjištěních, že vyslovením odlišného názoru či vyvíjením vlastní iniciativy (bez koordinace vládnoucí KSČ),

⁶⁸ Oficiální název platný od jejího vzniku.

⁶⁹ Z českých politických stran to byla Československá sociální demokracie, Československá strana lidová, Československá strana národně socialistická a Komunistická strana Československa, slovenskými stranami byly Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska. Od roku 1948, kdy došlo k tzv. obrození, zde byla kromě Komunistické strany Československa zastoupena z českých stran Československá strana socialistická, Československá strana lidová, ze slovenských Strana slovenské obrody a Strana slobody.

⁷⁰ Například Svaz protifašistických bojovníků, Československý svaz žen, Svaz československo – sovětského přátelství, Svazarm, Československý svaz požární ochrany, Československý myslivecký svaz, Československý rybářský svaz, Československý svaz chovatelů drobného zvířectva, tělovýchovné organizace či organizace dětí a mládeže.

⁷¹ KAPLAN, K. (2002). *cit. d.*, s. 337.

⁷² PECKA, J.; BELDA, J.; HOPPE, J. (1995). *Občanská společnost (1967 - 1970)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, s. 10.

⁷³ KAPLAN, K. (2002). *cit. d.*, s. 338.

⁷⁴ Bylo uzákoněno 26. června 1968 pod č. 84/1968 Sb.

nedochází k postihu, začala propukat spontánní občanská aktivita. Období Pražského jara můžeme dokonce označit za období vznikající občanské společnosti v Československu.

Došlo k naprosté proměně role médií – z mocenského nástroje se přeměnila v kritiky komunistické strany. Jejich pozornost se soustředila na zcela nová, do té doby zapovězená témata. Jedním z nich byla i diskuse o reformě struktury Národní fronty. Nejradikálnější hlasy (V. Havel, P. Pithart, I. Sviták) otevřeně volaly po vzniku politické opozice.⁷⁵ Navíc samotní politici vyzývali společnost k větší angažovanosti. Postupně začalo docházet k nabourávání zásady demokratického centralismu.

Vnitřní struktura Národní fronty se začala měnit nikoli z vůle politických špiček, ale tlakem zdola – díky emancipačním snahám společnosti. Během začínající proměny organizací Národní fronty bylo nutné vyměnit jejich vedení, které až na malé výjimky tvořili staří funkcionáři, plně oddaní KSČ.⁷⁶

Nejintenzivnější změny uvnitř Národní fronty probíhaly od dubna do července 1968. Docházelo k členění, oddělování a vzniku nových organizací jako výrazu plurality zájmů. Angažovanost obyvatelstva se projevila ve vzrůstajícím počtu členů zájmových spolků i politických stran.⁷⁷ Jedním z příkladů byl Svaz protifašistických bojovníků, který se rozdělil dokonce na čtyři organizace. Ze Svazarmu se oddělily spolky podle oblasti zaměření (např. autoklub, modeláři, radioamatéři).

Obrovská emancipace nastala v Československém svazu tělesné výchovy (ČSTV). Souviselo to i s další úlohou Národní fronty, kterou bylo přerozdělování dotací mezi jednotlivé organizace a spolky. Během uvolněnější atmosféry Pražského jara se ihned o slovo začala hlásit řada zástupců konkrétních sportovních odvětví, kteří chtěli větší samostatnost i vyšší finanční příspěvky. V této době vystoupila i Česká obec sokolská (ČOS) s požadavkem na znovuoobnovení.

Jednu z nejpasivnějších organizací do té doby představoval Československý svaz mládeže (ČSM). Musel čelit nezájmu mladých lidí i snižující se členské základně. Během Pražského jara však zaznamenal nebývalou vnitřní aktivitu a vznik mnoha nových organizací. Nejmasovější organizací v Národní frontě bylo Revoluční odborové hnutí (ROH) čítající více

⁷⁵ HOPPE, J. (2009). *Opozice '68: Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: PROSTOR, 2009. s. 24.

⁷⁶ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 27.

⁷⁷ Počet členů Československé strany lidové se zdvojnásobil na 46 028 členů a Československé strany socialistické se zvýšil téměř o sedm tisíc na 17 323. [HOPPE 2009: 29]

než pět milionů členů. I zde došlo tlakem nižších funkcionářů k výměně nejvyšších představitelů⁷⁸ a několikanásobnému zvýšení počtu odborových svazů (ze 12 na 32).⁷⁹

3.1.3 Nové pojetí činnosti dle Akčního programu i Františka Kriegla

Na plenárním zasedání ÚV KSČ na počátku dubna 1968 byl přijat nový politický program, Akční program KSČ. V něm nalezneme i rozsáhlé pasáže hovořící o úloze, pojetí práce a organizaci Národní fronty.

Národní fronta se měla stát svazkem sociálních vrstev ve společnosti. Předsednictvo ÚV KSČ v této souvislosti prohlásilo, že nechce, aby nahrazovala společenské organizace, ale naopak chce klást důraz na jejich rozvoj a obnovení. Vedoucí funkcionáři již nadále nechtěli svým působením vyvolávat v bezpartijních občanech pocit, že jsou ve svých právech a svobodách omezováni.⁸⁰

Dále byla diskutována činnost politických stran uvnitř Národní fronty. Měly být sobě navzájem partnery, kteří zastávají společný politický program NF. Politické strany zde tvořily platformu, kterou však nelze dělit na opoziční a vládní ve smyslu opozice proti státní politice či za účelem vedení politického boje o moc ve státě. Případné rozporné postoje a názory se měly řešit v rámci této platformy a v souladu se společnou politikou Národní fronty cestou dohody a kompromisů.⁸¹

Následující pasáže Akčního programu se zabývaly úlohou jednotlivých politických stran i zájmových spolků. Členové obou těchto skupin jsou velmi významní a nenahraditelní. Každá skupina má svoji specifickou úlohu. Na politické moci se však mají podílet všechny organizace a spolky Národní fronty, je vyloučeno, aby si ji některý subjekt monopolizoval.⁸²

Národní frontu jako celek i její postavení v politickém systému je třeba revidovat a přetvořit, aby mohla plnit kvalitativně nové úkoly. Musí disponovat samostatnými právy i nést větší zodpovědnost za řízení Československa a společnosti.⁸³

8. dubna 1968 byl do čela Národní fronty zvolen František Kriegel. Souviselo to mimo jiné s politikou odmítající kumulaci funkcí. Na tento post ho navrhl Alexandr Dubček, pod jehož osobu tento resort doposud spadal.

⁷⁸ Předseda M. Pastyřík a dva tajemníci B. Kozelka a V. Pašek se po opakované veřejné kritice 12. března vzdali svých funkcí. Novým předsedou Ústřední rady odborů se stal K. Poláček.

⁷⁹ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 28 – 31.

⁸⁰ Akční program KSČ. In: *Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ*, s. 103 – 146.; dále také *Rudé právo*. 10. 4. 1968, roč. 48, č. 100, příl. str. 11.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

Při svém úvodním projevu krátce po zvolení předsedou František Kriegel poděkoval za projevenou důvěru a řekl, že si je vědom nelehkých úkolů, před kterými bude následující měsíce stát. Hovořil o proměně Národní fronty v instituci, která bude mít pevné místo a důležitou roli v budoucím politickém systému. Krátce se poté vrátil k popisu současných vnitropolitických událostí – přelomovému plenárnímu zasedání ÚV KSČ, které schválilo Akční program či jednalo o rehabilitacích, obrodě probíhající napříč všemi společenskými vrstvami i širokému zájmu veřejnosti o politické dění.⁸⁴

O konkrétním způsobu činnosti Národní fronty se rozhovořil dále. Platforma Národní fronty má v sobě soustřeďovat socialisticky smýšlející organizace. Bude plnohodnotným partnerem vůči ostatním státním institucím. V následujících letech na ní budou stát nelehké úkoly související s rozvojem Československa, například realizace nové soustavy řízení národního hospodářství, spolupráce při přípravě voleb i nové ústavy, vyřešení státoprávních vztahů obou národů či dokončení rehabilitací.⁸⁵

Později o pojetí práce Národní fronty František Kriegel hovořil na zasedání předsednictva ÚV KSČ 18. května 1968. Činnost Národní fronty shrnul v programu, který se zaměřil zejména na politickou, společenskou, kulturní a hospodářskou oblast. Zdůraznil ovšem, že tento program není uzavřený, je v něm prostor pro konkrétní programové cíle politických stran a dalších organizací uvnitř Národní fronty.⁸⁶

Kladl důraz na uplatnění a zastoupení mladé generace v politice. Národní fronta se zavázala plně podporovat zájmy a potřeby mladých lidí (např. rychlejší výstavbou nových bytů, lepším uplatněním absolventů na pracovním trhu). Další zmíněnou problematikou byl národnostní problém. Zde se Kriegel zavázal respektovat nejen slovenský národ, ale i maďarskou, polskou, ukrajinskou a německou menšinu.

Neméně důležitým tématem bylo důsledné uplatňování občanských práv a svobod kodifikovaných v ústavě Československa. V této souvislosti František Kriegel zdůraznil nutnost přijmout nový společovací a shromažďovací zákon. Dále se zavázal přijatou legislativu plně uplatňovat v rámci každodenní praxe Národní fronty.

Ohledně politických stran uvnitř Národní fronty František Kriegel zopakoval některé teze z Akčního programu i svého úvodního projevu po zvolení do funkce předsedy NF. Vyjádřil názor, že všechny politické strany vyjadřují diferenciované, avšak téměř shodné zájmy společnosti. Politické strany uvnitř NF se nebudou dělit na vládní a opoziční, protože

⁸⁴ PECKA, J.; BELDA, J.; HOPPE, J. (1995). *cit. d.*, s. 31 – 33.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ PECKA, J.; BELDA, J.; HOPPE, J. (1995). *cit. d.*, s. 43 – 49.

všechny zastávají společný cíl – rozvoj socialismu. Tím odmítl jejich boj o politickou moc. Zdůraznil stále trávající a nejdůležitější zásadu vedoucí úlohy komunistické strany ve státě. I společenské organizace uvnitř Národní fronty se budou podílet na její politice, je však třeba dodržet zásadu, že nikdo si nemůže monopolizovat moc.

Jedním z jeho dalších témat byla existence politických organizací mimo strukturu Národní fronty. Zde uvedl jako příklad činnost členů Klubu angažovaných nestraníků (KAN). Přiklonil se k názoru, že ani tuto formu organizací nemůže Národní fronta ignorovat a neměla by ji bez uvážení odmítat jako budoucí opozici vůči KSČ, která vyvolá politický boj o moc ve státě. Naopak by se s ní měly vést diskuse a snaha o sbližování, za účelem jejího pozdějšího vstupu do Národní fronty.

V závěru svého prohlášení podal výčet zájmových sdružení uvnitř Národní fronty. Vyslovil domněnku, že řada z nich byla v minulosti členem jen formálně a nevykonávala větší aktivitu. Tuto skutečnost chtěl samozřejmě změnit. Navrhoval proto, aby jim byl poskytnut širší prostor pro jejich politické ambice.⁸⁷

Výše popsany program Národní fronty ukazuje na podstatný názorový posun v její činnosti. Je zde vidět patrná snaha učinit z ní většího partnera ostatním státním institucím. Také můžeme nalézt řadu aspektů, které svědčí o její demokratizaci. Avšak je nutné opět zdůraznit, že předsednictvo ÚV KSČ si nikdy nemohlo dovolit (mnohdy ani nedokázalo představit), že by komunistickou stranu zbavilo jejího hegemonního postavení. Bylo to dáno obavou z reakce Sovětského svazu, která by mohla vyústit v tvrdý zásah, i jejich vlastním smýšlením, které (i přes mnohé reformní názory) nepřekročilo tuto hranici.

3.2 Výčet nejdůležitější činnosti

3.2.1 Jednání s nově vznikajícími organizacemi

Jak již bylo řečeno výše, zrušení předběžné a později i následné cenzury tisku vyvolalo obrovskou reakci ze strany společnosti. Postupně začala vznikat či se pokoušet o znovuoobnovení řada spolků a organizací. V následující kapitole se konkrétně zaměřím na ty, které se staly spolky politickými.

Mezi jednu z nejdůležitějších aktivit lze bezesporu počítat úsilí o znovuoobnovení sociální demokracie. Tato politická strana byla v roce 1948 násilně přičleněna ke

⁸⁷ Tamtéž.

komunistické straně. Řada z jejích představitelů byla režimem stíhána a vězněna. Jiní představitelé se naopak stali loajálními vůči vedení KSČ, za což byli odměněni stranickými nebo státními funkcemi.⁸⁸

Právě předchozí zkušenost s perzekucemi vyvolávala v řadě z bývalých sociálně demokratických členů obavu z reakce režimu, pokud by došlo k jejímu znovuoobnovení. Postupně, když byla opakovaně prolomena bariéra strachu, se její bývalí členové v čele se Zdeňkem Bechyně rozhodli učinit pokus o její obnovení. Od začátku se shodli na tom, že je potřeba postupovat legálně a zcela v souladu s představami reformátorů ve vedení KSČ.

Ihned po započetí diskusí o jejím obnovení, si sociální demokracie získala řadu sympatizantů i náklonnost veřejnosti. O svém znovuoobnovení začala jednat přibližně od poloviny května 1968 s předsedou Národního shromáždění Josefem Smrkovským i předsedou Národní fronty Františkem Krieglem.

Před reformátory tím vyvstal složitý problém. Na jednu stranu schválili Akční program, jenž podporoval řadu emancipačních snah. Z druhé strany si však nebyli schopni představit existenci jiné, opoziční strany, která by se účastnila voleb a vedla s nimi boj o moc ve státě. Od zásady vedoucí úlohy KSČ a jejího hegemonního postavení v politickém systému nebyli ochotni nikdy ustoupit. Zde byla jasná hranice jejich reformního uvažování. Bylo to dáno jednak obavou z reakce států varšavské pětky, které bedlivě sledovaly vnitropolitickou situaci Československa, měly podrobné informace o nově vznikajících spolicích a viděly v nich zárodek pravicových kontrarevolučních sil. S těmito argumenty často útočily na československé politiky při vzájemných setkáních. Dalším důvodem byla obava z domácích konzervativců, kteří by je mohli obvinít, že ztrácejí kontrolu nad společností a situace se jim vymkla z ruky, a usilovat o svržení reformátorů z předsednictva ÚV KSČ.

Navíc, jak se později ukázalo, pokud reformátoři potřebovali vyřešit problém s organizacemi, které bylo možné chápat jako politickou opozici, ochotně sahalí k dříve běžně používaným prostředkům – kabinetnímu způsobu politiky, rozhodování v úzkém okruhu vysokých funkcionářů bez schválení příslušného státního orgánu, rozdělování úkolů a nařízení, která musí být schválena. Také využívali ve svůj prospěch média, ve kterých publikovali články napadající nechtěnou organizaci.

František Kriegel, stejně jako Josef Smrkovský, praktikoval politiku vyjednávání se sociální demokracií a oddalování konečného stanoviska. Toto oddalování a odkládání schůzek na pozdější termín však vedlo k radikalizaci členů sociální demokracie. Také hrozilo, že

⁸⁸ RUPNIK, J. (2002). *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, s. 253 – 270.

začnou postupovat zcela autonomně bez vědomí komunistické strany. Proto se předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo pro ofenzivnější postup a připomnělo sociálním demokratům dosud platné zákony zakazující vznik nových stran. V tisku sociální demokracii obvinilo ze snahy rozbít dělnickou třídu.⁸⁹

Jediná schůzka na nejvyšší úrovni se odehrála 23. května 1968 v budově ústředí komunistické strany.⁹⁰ Kromě Františka Kriegla byl na jednání z vedení KSČ přítomen ještě J. Smrkovský a A. Indra. Sociální demokracii zde zastupovali Z. Bechyně, F. Čoupek, J. Munzar, J. Veverka a P. Janýr.⁹¹ Bechyně shrnul, že 18. května doručil dopis o obnovení sociální demokracie Krieglovi, a tím považuje celý proces za ukončený po formální stránce. Společnou snahu o znovuoobnovení sociální demokracie obhajoval faktem, že její sloučení s KSČ bylo násilné a bez souhlasu tehdejšího vedení či stranického sjezdu sociální demokracie. Proto nyní jde pouze o její obnovu, nikoli o založení nové strany. Z tohoto důvodu sociální demokracie členem Národní fronty nikdy být nepřestala a má nárok na členství i nyní. František Kriegel se poté zástupců sociální demokracie zeptal na jejich programové cíle a upozornil, že KSČ nechce, aby docházelo ke tříštění levicových sil. Postupně se je v dalším průběhu rozhovoru snažil odradit od vzniku nové politické strany.⁹²

Představitelé sociální demokracie reagovali pokusem o uklidnění funkcionářů KSČ se slovy, že stojí na jejich straně a sdílejí s nimi stejné názory. Dokonce jim nabídli možnost, že se postaví proti dalším vznikajícím spolkům (K 231 a KAN).⁹³

Schůzka dále pokračovala snahou sociální demokracie ospravedlnit své obnovení a deklarovat, že na něj mají právo. Představitelé KSČ se jim naopak snažili vysvětlit, že nechtějí vznik nové politické strany, protože by se to mohlo stát precedentem pro další organizace a názorové proudy. Jediným výsledkem setkání byla dohoda na dalších rozhovorech.⁹⁴

⁸⁹ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 64.

⁹⁰ Předtím se celkem čtyřikrát se zástupci sociální demokracie sešel Josef Smrkovský – 12., 15., 17. a 18. května 1968. František Kriegel se s nimi předtím setkal jednou – 18. května 1968.

⁹¹ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 70.

⁹² Doslova pronesl: „Řekl jsem, že jakýkoli pokus o novou organizaci je tříštěním sil. Jde – li vám o pomoc – netříštíte síly. Každá akce vyvolá protiakci. Nová strana nám nepomůže. [...] Komunisté nejsou v situaci, aby abdikovali. Hovořili jste o partnerství, ale partnerství má své váhy. Představte si to: tak velká strana a tak malinká. Nehodláme nikomu předat moc. [PECKA, BELDA, HOPPE 1998: 53]

⁹³ PECKA, J.; BELDA, J.; HOPPE, J. (1998). *Občanská společnost (1967 - 1970)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, s. 53, 54.

⁹⁴ PECKA, J.; BELDA, J.; HOPPE, J. (1998). *cit. d.*, s. 57.

Na květnové schůzi předsednictva ÚV KSČ (konané 21. – 22. května 1968) se rozhodlo o tvrdším potlačení aspirací sociální demokracie.⁹⁵ Sloužit k tomu mělo přijetí konkrétní zákonné úpravy, kterou měl připravit Zdeněk Mlynář.⁹⁶

Popularita sociální demokracie se však nesnížila, spíše naopak. František Kriegel musel ještě jednou výrazně zakročit, když se sešel se Zdeňkem Bechyně během sjezdu okresních a krajských přípravných výborů sociální demokracie koncem června 1968. Obával se, že by mohla být právě zde oficiálně ustanovena.

Definitivně proces obnovení sociální demokracie skončil dohodou hlavních představitelů s vedením KSČ, že k oficiálnímu ustanovení strany nedojde do XIV. sjezdu KSČ.⁹⁷ Vzhledem ke stupňujícímu se tlaku ze strany Sovětského svazu zástupci sociální demokracie dokonce vyhověli žádosti vedení komunistické strany a přerušili svoji činnost před schůzkou v Čierné nad Tisou.⁹⁸

Předsednictvo ÚV KSČ ovšem nemohlo tušit budoucí vývoj událostí, proto ustanovilo zvláštní komisi (F. Kriegel, E. Erban, Z. Mlynář a B. Šimon), která měla dále mapovat činnost sociální demokracie a nastínit koncept postupu proti této organizaci. Vojenská intervence náhle ukončila stranické aktivity vůči sociální demokracii i aktivitu organizace samotné.

Zcela novým politickým subjektem se stal Klub angažovaných nestraníků, na jehož vzniku se podílel chemik Ludvík Rybáček. Na počátku KAN tvořili převážně vysokoškolsí pedagogové, studenti a akademici. Později si získával řadu sympatizantů z různých skupin obyvatelstva po celé republice. Bylo to dáno zejména faktem, že KAN byl zcela nový a otevřeně politický subjekt. Lákal proto ke svému vstupu řadu nekomunistických občanů.

Po ustavující schůzi, která se konala 5. dubna 1968, o něm podaly zprávu Literární noviny. Od začátku bylo rozhodnuto o jeho politickém zaměření. KAN se chtěl aktivně podílet na volbách do Národního shromáždění a národních výborů.⁹⁹ Manifest KANu, který byl rozdáván na oslavách prvního máje, sepsal filosof Ivan Sviták. V novinách však vyšel až

⁹⁵ Nejradikálněji se vyjádřil Alexandr Dubček: „*Ojedinělé názory vyzývající ve jménu oddělení se od minulých nedostatků dokonce k rozkołu strany či založení nějaké jiné marxistické strany – ať již vycházejí z podnětů tzv. „progresivních komunistů“, nebo z podnětů izolovaných skupinek pravicových sociálních demokratů, kteří chtějí „revidovat“ historický krok sjednocení dvou dělnických marxistických stran – považujeme právě v této době, kdy jde o jednotu strany jako základní záruku nové politiky, za snahy ve svém důsledku přímo antikomunistické. Strana jim bude rozhodně čelit.*“ [HOPPE 2009: 75]

⁹⁶ Jeho úkolem bylo připravit ústavní zákon upravující vznik a činnost politických stran v Národní frontě, který do té doby nebyl součástí československé legislativy. Konkrétně šlo o nahrazení 6. článku Ústavy ČSSR z roku 1960. Tento zákon skutečně připraven byl, avšak do srpnové intervence se ho nepodařilo schválit v Národním shromáždění.

⁹⁷ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 90.

⁹⁸ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 123, 124.

⁹⁹ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 140.

po vydání Vaculíkova manifestu Dva tisíce slov, proto mu nebyla věnována očekávaná pozornost.

Vzhledem k obrovskému růstu členské základny musel KAN žádat o registraci na Ministerstvu vnitra.¹⁰⁰ Od této doby mu začali věnovat zvýšenou pozornost i členové předsednictva ÚV KSČ, kteří se již během jara shodli na odmítnutí jakékoli opoziční politické strany.¹⁰¹ Proto se (stejně jako při jednání o obnovení sociální demokracie) řešil způsob, jak se s touto nežádoucí organizací vypořádat.

Na schůzi předsednictva ÚV KSČ z počátku května se problematice vznikající opozice věnovali všichni přítomní. S jediným konkrétním návrhem přišel Zdeněk Mlynář. Chtěl na příkladu KANu ukázat modelový průběh reformy Národní fronty. Klub angažovaných nestraníků pro něho nepředstavoval opozici v pravém slova smyslu. Chtěl ho tedy postupně začlenit do struktury Národní fronty a podřídít KSČ.¹⁰² Dokonce se později zasadil o přerušení spolupráce KANu s příliš radikálně smýšlejícím Svitákem.

Později byl však tento návrh zamítnut a hledalo se nové řešení. Vedení KSČ se přiklonilo k výše popsané snaze o přijetí legislativy ohledně vzniku a působení politických stran, která by všechna podobná uskupení postavila mimo zákon.

František Kriegel se v těchto otázkách plně ztotožňoval s vedením KSČ. Navíc díky projeveným sympatiím sociální demokracie a KANu k manifestu Dva tisíce slov se obával, že tyto sympatie by mohly vést k rozvoji kontrarevolučních sil.¹⁰³

KAN kromě podání žádosti o registraci na Ministerstvu vnitra také oslovil přímo předsedu Národní fronty Františka Kriegla. Krátce ho informoval o své činnosti a vyjádřil záměr vstoupit do této instituce. Poté během června a července došlo pravděpodobně ke třem schůzkám zástupců KANu (J. Štěpánek, R. Battěk, J. Mlýnková) a vedení KSČ, které lze rekonstruovat jen obtížně podle Krieglových a Mlynářových osobních poznámek. Tato jednání neskončila žádným jednoznačným výsledkem, navíc si je obě strany v budoucnu vykládaly odlišně. KAN věřil, že má šanci na vstup do Národní fronty, zatímco Kriegel s Mlynářem ostatní kolegy ve vedení KSČ ubezpečili, že zástupcům KANu vyložili důvody, proč do Národní fronty vstoupit nemohou.¹⁰⁴ Další vývoj byl ukončen vojenskou intervencí a následnou normalizací.

¹⁰⁰ Původně žádal pouze na krajském výboru v Praze.

¹⁰¹ VONDROVÁ, J.; NAVRÁTIL, J.; MORAVEC, J. (eds.). (1999). *Komunistická strana Československa: pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, s. 178 – 198.

¹⁰² HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 159.

¹⁰³ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 183.

¹⁰⁴ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 190, 191.

Posledním výrazným opozičním uskupením, které původně do politiky zasahovat nechtělo, se stal K 231 – Sdružení bývalých politických vězňů.¹⁰⁵ Hlavním smyslem K 231 bylo dbát na dodržování občanských práv, usilovat o rehabilitace politických vězňů a dohlížet na jejich řádný průběh.¹⁰⁶

Ačkoli se členové K 231 sami neoznačovali za politické uskupení, jejich cíle tomu přirozeně napovídaly. Navíc hlavním těžištěm jejich zájmu se stala otázka komunistických zločinů, nespravedlivého stíhání občanů režimem a náprava těchto křivd. Toto samozřejmě představovalo pro vedení KSČ příliš vyhraněnou a nebezpečnou opozici. Od začátku proti ní funkcionáři zaujímali negativní postoj. Například Zdeněk Mlynář se jednoznačně vyjádřil, že musí tiše a poklidně zaniknout.¹⁰⁷ Vedení KSČ plánovalo zánik K 231 po přijetí zákona o rehabilitacích. Postupně proti tomuto sdružení začali vedoucí funkcionáři KSČ ostřeji vystupovat i v médiích, označovat je za pravicové a protisociální živly.

K 231 se však od začátku rozhodl pro zcela legální postup. Proto zažádal koncem června o vstup do Národní fronty. Na základě této žádosti proběhla tři setkání s jejím předsedou. František Kriegel, podobně jako při jednáních s ostatními opozičními organizacemi, volil strategii průtahů a oddalování konečného rozhodnutí o přijetí či nepřijetí do Národní fronty.

Podle rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ z konce července mělo do schválení připravovaného zákona o Národní frontě zasáhnout proti K 231 ministerstvo vnitra. František Kriegel spolu se Zdeňkem Mlynářem vypracovali zprávu o vzniku a činnosti K 231 a navrhli příslušná politická opatření, ta však vzhledem k intervenci nestihla být předsednictvem ÚV KSČ projednána.

3.2.2 Rozhovory s velvyslanci

Z pozice předsedy Národní fronty vedl František Kriegel řadu diplomatických jednání. O některých z nich nalezneme záznamy v archivním fondu. Četnost návštěv zahraničních diplomatů se zvyšovala od června, kdy již bylo rozhodnuto o vojenském zásahu. Avšak představitelé zemí varšavské pětky potřebovali mít podrobnější informace o vnitropolitickém vývoji Československa. Během těchto přátelsky vedených rozhovorů se jim dařilo potřebné informace získávat.

¹⁰⁵ Název je odvozen podle čísla zákona z roku 1948 na ochranu lidově demokratické republiky.

¹⁰⁶ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 224, 225.

¹⁰⁷ HOPPE, J. (2009). *cit. d.*, s. 241.

Takto se Kriegel opakovaně setkal se sovětským velvyslancem Červoněnkem. Hovořili spolu zejména o vztahu obou států. Červoněnko vyjádřil nutnost znovu ho podrobit rozboru a hledat v něm nové souvislosti. Dále upozornil na některá fakta, která zneklidnila sovětské politické špičky. Zejména se jednalo o svobodně vystupující masová média. V této souvislosti poukazoval na oslabení komunistické strany.

Dále se během června a července František Kriegel dvakrát setkal s rumunským velvyslancem, který mu vyjádřil své sympatie k československé vnitřní politice.¹⁰⁸ Další rozhovor, který v této době patřil spíše do kategorie ojedinělých, se uskutečnil při setkání s americkým senátorem Pellem 3. července 1968. Zde hovořili o vzájemném vztahu obou států i obecně o evropských problémech.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 466, karton č. 13.

¹⁰⁹ Tamtéž.

4 Činnost v Národním shromáždění

4.1 Charakteristika Národního shromáždění

4.1.1 Obecné informace a postavení v politickém systému

Národní shromáždění (NS) od svého znovuoustavení po druhé světové válce mělo podobu jednokomorového parlamentu. V této době jeho oficiální název zněl Prozatímní národní shromáždění. Zasedali v něm zástupci šesti stran Národní fronty¹¹⁰ a některých zájmových a odborových organizací. První volby do Národního shromáždění proběhly v roce 1946, obsazovalo se celkem 300 poslaneckých křesel. Hlavním úkolem nově zvoleného Ústavodárného národního shromáždění, byla příprava a přijetí budoucí ústavy, známé pod označením Ústava 9. května.¹¹¹ Podle této ústavy proběhly další volby v roce 1948 s jednotnou kandidátkou Národní fronty, ve které zcela dominovali kandidáti komunistické strany.

Od roku 1948 význam parlamentu v politickém systému komunistického Československa stále klesal. Scházel se jen několikrát ročně, aby schválil předloženou legislativu. Do poloviny šedesátých let se jeho aktivita nepřetržitě snižovala, často byla jeho legislativní úloha obcházena vládními nařízeními a usneseními. Úlohu Národního shromáždění v politickém systému neakceptovaly ani další instituce – ministerstva, vláda či krajské a okresní výbory KSČ. Projevovalo se to i výběrem kandidátů, které navrhovalo i schvalovalo stranické vedení.¹¹² Samotná volba poslanců postrádala některé základní demokratické rysy. Hlasovalo se pro předem sestavené, přísně vázané kandidátní listiny. Občan je bez možnosti výběru z více alternativ mohl pouze potvrdit. Neúčast ve volbách však byla různými způsoby nepřímo trestána.

Absolutně vymizela jakákoli kontrolní funkce parlamentu, což se projevilo například při přijímání legislativy. Zákon byl připraven a odhlasován vedením KSČ, poslanci v něm poté nemohli dělat žádné změny týkající se obsahu.

¹¹⁰ Viz kapitola 3.1.1, pozn. č. 69.

¹¹¹ Přesněji ústavní zákon č. 150/1948 Sb. platný od 14. června téhož roku. Platnost nabyl poté, co byl podepsán nově zvoleným prezidentem K. Gottwaldem. Nová ústava v sobě zakotvovala základní principy komunistického režimu – princip moci dělnické třídy, řízení státu prostřednictvím národních výborů či socializaci průmyslu a zemědělství. [ŽALOUDEK 2004: 482]

¹¹² KAPLAN, K. (2002). *cit. d.*, s. 205.

4.1.2 Změny související s nástupem reformního směru politiky

Výše popsaný úpadek role a významu Národního shromáždění přiměl samotné poslance k aktivitě, která by daný stav změnila. V roce 1964 byla přijata rezoluce usilující o zlepšení postavení Národního shromáždění.¹¹³

Mezi poslanci do té doby platila zásada nedotknutelnosti vládní politiky, která začala být postupně porušována. Výjimkou nebyla ani kritika práce ministerstev či opětovné zavedení interpelací poslanců. V druhé polovině šedesátých let začalo docházet k větší aktivitě uvnitř doposud nečinných parlamentních výborů. Postupně tedy docházelo ke zlepšení úlohy parlamentu, který přestával být plně podřízený komunistické straně.

S postupně se rozvíjejícím reformním smýšlením ve vedení KSČ můžeme tento proces pozorovat i uvnitř Národního shromáždění. Častěji se skutečně diskutovalo o předložených návrzích zákonů i docházelo ke kritizování pravidla o nedotknutelnosti nařízení, které vydalo vedení KSČ. Definitivně se Národní shromáždění zbavilo své dřívější podřízené úlohy v průběhu let 1966 – 1967.¹¹⁴

Dalším znakem měnícího se postavení parlamentu se stala snaha o nezávislý přístup k informacím.¹¹⁵ Poslanci projevovali větší iniciativu při projednávání legislativy, nechtěli být pouze úkolováni vedením strany a bezmyšlenkovitě schvalovat předložené dokumenty.

Národní shromáždění během jarních měsíců roku 1968 potvrdzovalo nový reformní směr politiky. 30. března zvolilo prezidentem republiky L. Svobodu.¹¹⁶ 18. dubna byl novým předsedou parlamentu zvolen Josef Smrkovský, který hned ve svém úvodním projevu nastínil nutnost reformy politického systému a potažmo i Národního shromáždění. Počátkem května přijalo NS programové prohlášení nové Černíkovy vlády, ve kterém byla rozvedena myšlenka federativního uspořádání státu.¹¹⁷

Obrovský význam a v podstatě jediný hmatatelný výsledek reformního procesu Pražského jara měla 24. schůze Národního shromáždění probíhající 24. a 25. června, na které byl přijat zákon o soudních rehabilitacích a zákon o zrušení cenzury.

¹¹³ KAPLAN, K. (2002). *cit. d.*, s. 206.

¹¹⁴ KAPLAN, K. (2002). *cit. d.*, s. 208, 209.

¹¹⁵ CIGÁNEK, F. (1993). Postavení a role parlamentu v srpnových dnech 1968. In: *Proměny Pražského jara*. Praha: Doplněk, s. 123.

¹¹⁶ Ovšem skutečný výběr kandidátů proběhl na plenárním zasedání ÚV KSČ 28. 3. 1968. Národní shromáždění ho, jako jediného kandidáta navrženého Národní frontou, schválilo. [CIGÁNEK 1993: 125 - 126]

¹¹⁷ CIGÁNEK, F. (1993). *cit. d.*, s. 125.

4.2 Výčet činnosti Františka Kriegla

František Kriegel byl do Národního shromáždění zvolen roku 1964 v pražském kraji, konkrétně v jeho desátém obvodu.¹¹⁸ Poslanecký slib vykonal 23. června 1964. Ihned po svém zvolení se také stal členem předsednictva Národního shromáždění a předsedou zahraničního výboru.

Právě funkce předsedy zahraničního výboru byla v druhé polovině šedesátých let poměrně prestižním postem. Kriegel se na toto místo dostal zejména kvůli svým bohatým zahraničním zkušenostem a dobré znalosti několika světových jazyků. Jeho náplň práce zahrnovaly zahraniční cesty na jednání Meziparlamentární unie či jednání na Valném shromáždění OSN.

Během své činnosti v zahraničním výboru navštívil například Dublin, Ottawu, Canberru či Teherán, kde probíhala zasedání Meziparlamentární unie. Rozsáhlejší informace máme z jejího zasedání v Canbeře, které proběhlo v polovině května roku 1966. O průběhu zasedání později F. Kriegel hovořil v předsednictvu Národního shromáždění.¹¹⁹ Po krátkém popisu hlavního australského města shrnul nejdůležitější body jednání. Řešila se zde vietnamská válka a požadavek Sovětského svazu na zastavení americké vojenské agrese. Kriegel podpořil příslušnou sovětskou rezoluci, naopak odsoudil jako hrubou a sprostou rezoluci Spojených států. Dále se hovořilo o členství Portugalska v Meziparlamentární unii. Nakonec zde došlo ke shodě přítomných delegátů, aby byla tato otázka odložena, dokud si Portugalsko nevyřeší svůj vztah s OSN. Jako poslední bod jednání František Kriegel vyzdvihl projev francouzského delegáta, který hovořil o odpoutávání Francie ze struktur NATO¹²⁰ a kritizoval americkou politiku ve Vietnamu.¹²¹

František Kriegel se jako stoupenec reformního směru politiky KSČ projevoval i ve svých vystoupeních v Národním shromáždění. Zasazoval se o lepší a efektivnější práci tohoto orgánu. Apeloval na větší informovanost jednotlivých poslanců a jejich styk s veřejností. Pro zajištění větší efektivity práce Národního shromáždění chtěl prodloužit dobu na projednávání klíčových dokumentů tak, aby se o nich mohla vést skutečně věcná a přínosná diskuse. Kladl důraz na zkvalitnění činnosti pléna NS, proto apeloval na konání interpelací. Zároveň se zasazoval, aby nebyla podceněna role jednotlivých poslanců. Nechtěl, aby svoji funkci brali

¹¹⁸ Zahrnujícím částí dnešní Prahy 4 – Braník, Hodkovičky, Lhotku, část Krče a Podolí.

¹¹⁹ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 449, karton č. 12.

¹²⁰ Francie roku 1966 oficiálně vystoupila z vojenských struktur NATO jako výraz vojenské emancipace zejména vůči USA a kvůli pokračování ve vlastním jaderném programu.

¹²¹ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 449, karton č. 12. Záznam jednání předsednictva NS ze dne 12. května 1966.

jako samozřejmost. Proto by se měli více soustředit na práci v těch obvodech, za které byli zvoleni, aby se zintenzivnil jejich vztah s voliči. V neposlední řadě několikrát upozorňoval na nutnost dodržovat československou ústavu, kde bylo jasně definováno postavení a role Národního shromáždění v politickém systému Československa.

Krieglův nový, iniciativní přístup k činnosti uvnitř Národního shromáždění vyvolal kritiku z řad některých poslanců, zejména H. Leflerové a L. Kleňhové – Besserové. Byl kritizován hlavně proto, že pronášel některé názory, které nebyly v souladu s oficiální politikou ani předem schválené na ÚV KSČ,¹²² také mu byl vytýkán demagogický obsah jeho projevů. Kriegel jim poté oponoval a vysvětloval, že jeho vystoupení nemají demagogický charakter. Hájil se právem vyslovit vlastní názor. Naopak kritizoval jejich argumentaci, která se neopírala o fakta. Poukazoval na jejich neschopnost vyslechnout odlišné stanovisko a zamyslet se nad ním. Místo těchto zbytečných útoků na jeho osobu je nabádal ke konstruktivní práci a návrhu řešení důležitých problémů. V závěru připomněl, že jejich chování je podobné tomu, které se praktikovalo v padesátých letech a při vykonstruovaných politických procesech. Současná doba a uplatňovaný politický kurs už je však jiný.

Konkrétní činnost Františka Kriegla v roce 1968 nebyla příliš pestrá. Bylo to dáno několika aspekty, zejména proto, že od začátku dubna zastával vysokou stranickou (člen předsednictva ÚV KSČ) a státní funkci (předseda NF). Ačkoli se v činnosti i náplni práce Národního shromáždění dosáhla řada zlepšení, vysoká politika a nejvýznamnější rozhodnutí, se stále přijímala na jiných místech.

Kvůli zvolení do výše uvedených postů podal František Kriegel na 22. schůzi dne 18. dubna 1968 rezignaci na post předsedy zahraničního výboru. Jeho nástupcem se stal J. Pelikán.¹²³ Dále zde jako předseda NF navrhl Františka Smrkovského na post předsedy Národního shromáždění. Také podal návrh na obsazení postu místopředsedy NS, informoval o rezignacích dalších předsedů výborů NS a navrhl kandidáta na post předsedy Nejvyššího soudu. Všechny jeho návrhy byly v následujícím hlasování schváleny.¹²⁴

24. června 1968 se vyjádřil k ústavnímu zákonu o federalizaci Československé socialistické republiky. Po volbě kandidátů do České národní rady (ČNR) se rozhovořil o dvou kandidátech, kteří Národním shromážděním zvoleni nebyli – Pavlu Kohoutovi a Jiřím Hanzelkovi. Vyjádřil politování nad touto skutečností a osobně zhodnotil jejich význam

¹²² KAPLAN, K. (2002). *cit. d.*, s.208.

¹²³ CIGÁNEK, F. (1993). *cit. d.*, s. 126.

¹²⁴ *Společná česko – slovenská digitální parlamentní knihovna: Národní shromáždění 1964 – 1968.*

Stenoprotokoly [online]. Praha: Parlament České republiky, © 1995-2010 [cit. 15. 7. 2010]. Dostupné z WWW: <<http://web.archive.org/web/20070701203057/www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/>>.

v kulturní oblasti. Na závěr řekl, že k oběma chová obrovskou úctu, která je v současné chvíli ještě navýšena kvůli jejich neúspěšné kandidatuře.¹²⁵

¹²⁵ *Společná česko – slovenská digitální parlamentní knihovna: Národní shromáždění 1964 – 1968. Stenoprotokoly 25. schůze* [online]. Praha: Parlament České republiky, © 1995-2010 [cit. 15. 7. 2010]. Dostupné z WWW:
<<http://web.archive.org/web/20071109175701/www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/025schuz/s025005.htm#av>>.

5 Vojenská intervence a nástup normalizace

5.1 Vojenská intervence států varšavské pětky

Po schůzce v Čierné nad Tisou proběhlo počátkem srpna 1968 setkání politických představitelů Československa a zemí varšavské pětky v Bratislavě. Zde byl přijat běžný, řadový dokument o společném boji proti imperialismu a internacionální jednotě. Avšak byla v něm zařazena i pasáž hovořící o omezené suverenitě států. Pětici zemí Varšavské smlouvy tento odstavec stačil jako oprávnění k připravovanému vojenskému zásahu. Také zde byl prostřednictvím prvního tajemníka ÚV KS Ukrajiny P. Šelesta předán Brežněvovi tzv. zvací dopis, který obsahoval prosbu některých československých politiků o všestrannou pomoc. Podepsáni pod ním byli Biľak, Indra, Kapek, Kolder a Švestka.¹²⁶

Po jednání byla československá veřejnost ujišťována, že zde nebyl přijat žádný závazný dokument a vedení Československa hodlá pokračovat v reformním směru politiky. Na Dubčeka byl vyvíjen stálý tlak zejména prostřednictvím sovětského velvyslance S. V. Červoněnka, který přinášel vzkazy od Brežněva, v nichž se dožadoval plnění různých dohod.¹²⁷ Nechyběly mezi nimi požadavky na odstranění Františka Kriegla či ministra vnitra Josefa Pavla ze svých funkcí.

Poslední Krieglovo veřejné vystoupení před vojenskou intervencí se odehrálo 17. srpna na setkání novinářů s předsednictvem ÚV KSČ v Hrzánském paláci. Dubček se ho neúčastnil kvůli mimořádnému setkání s J. Kádárem. Černík zde hovořil o omezené svobodě tisku. František Kriegel pronesl varovnou řeč, ve které doslova prohlásil, že nad Československem visí Damoklův meč.¹²⁸

O den později se František Kriegel setkal s rodinným přítelem Františkem Janouchem, kterému v osobním rozhovoru řekl, že ačkoli je Československo ve velkém nebezpečí, osobně nevěří, že by se Sověti odvážili podniknout vojenský zásah. Argumentoval tím, že nyní je zcela jiná situace, než byla v roce 1956 v Maďarsku.¹²⁹

¹²⁶ BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 108.

¹²⁷ Dubček o způsobu myšlení Sovětů prohlásil: „Čo je toto za jednanie? Ved' sme žiadnu dohodu predsa neuzavreli. My spolu hovoríme, diskutujeme. Oni sedia a hovoria svoje, ja nesúhlasím a tiež poviem svoje, žiaden záver sa neurobí. A oni potom chodia a vraj, ako je to s tým, čo sme dohodli? Nič sa, pravda, nedohodlo. Lenže to, čo hovoria oni, je záväzok, to platí, a to, čo my, to je nič.“ [HAVLÍČEK 1998: 122]

¹²⁸ HAVLÍČEK, D. (1998). *cit. d.*, s. 146.; dále také BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 109.

¹²⁹ JANOUCH, F. (1990). *cit. d.*, s. 21.

20. srpna 1968 probíhala jedna z dalších schůzí předsednictva ÚV KSČ. Na programu byly otázky připravovaného XIV. stranického sjezdu. Členové předsednictva spolupracující se Sověty (signatáři zvacího dopisu) však chtěli zejména řešit vnitropolitickou situaci a pokusit se o politický převrat, zakončený převzetím moci ještě před vpádem vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Tento plán jim však nevyšel, většina předsednictva stála za Dubčekem a odhlasovala původní program jednání. Po projednání různých otázek ohledně připravovaného sjezdu si Kolder vynutil, aby zasedání pokračovalo. Přečetl připravené stanovisko o vnitropolitické situaci v zemi, které obsahovalo všechny nejdůležitější sovětské výhrady k reformní politice. František Kriegel se okamžitě postavil proti rezoluci se slovy, že její přijetí by znamenalo odsouhlasení varšavského dopisu.¹³⁰ Prudkou diskusi ohledně rezoluce však náhle přerušila informace o vojenské intervenci pěti států Varšavské smlouvy.

Po prvotním šoku sestavila reformní skupina uvnitř předsednictva ÚV KSČ prohlášení, ve kterém odsoudila vojenský zásah a označila ho za akt porušující mezinárodní právo a suverenitu státu. Toto prohlášení bylo v následném hlasování přijato sedmi hlasy proti čtyřem a začalo se postupně šířit mezi veřejností.

K ránu přicházely vojenské jednotky obsazovat státní instituce a úřady. Členové předsednictva ÚV KSČ, kteří zůstali v budově sekretariátu,¹³¹ byli zde do dopoledních hodin zadržováni a hlídáni ozbrojenými vojsky. V této chvíli František Kriegel racionálně usoudil, že musí být na nadcházející chvíli co nejvíce odpočinutý, a proto se rozhodl prospat na podlaze. Tento přístup doporučoval i ostatním zadržovaným kolegům. Neznepokojili ho ani sovětsí vojáci, kteří na něho mířili samopaly.¹³² Za několik dalších hodin byl společně s Dubčekem převezen na Ruzyňské letiště. Odtud cestoval se Smrkovským, Šimonem a Špačkem do západního Polska a poté na bývalou československou Zakarpatskou Ukrajinu poblíž města Užhorod.¹³³ Zde začala Krieglova izolace, protože byl držen v malém domku bez kontaktu s ostatními politiky několik dní. Poté byl konečně převezen do moskevského Kremlu.¹³⁴

¹³⁰ HAVLÍČEK, D. (1998). *cit. d.*, s. 150.

¹³¹ Konkrétně se jednalo o prvního tajemníka ÚV KSČ A. Dubčeka, předsedu vlády O. Černíka, předsedu NS J. Smrkovského, předsedu NF F. Kriegla, členy předsednictva ÚV KSČ B. Šimona a J. Špačka.

¹³² MLYNÁŘ, Z. (1990). *Mráz přichází z Kremlu*. Praha: Mladá fronta, s. 201.

¹³³ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 237.

¹³⁴ JANOUC, F. (1990). *cit. d.*, s. 22.

5.2 Jednání v Moskvě

V Moskvě začala probíhat řada separátních a kuloárních rozhovorů mezi nejvyššími představiteli Sovětského svazu a zadrženými československými politiky. Ačkoli byla vojenská intervence perfektně připravena a provedena, absolutně selhala po stránce politické. Vojáci nečekali tak otevřený odpor obyvatelstva, domnívali se, že budou spíše vítáni. Také očekávali, že uvidí naprosto odlišnou vnitropolitickou situaci v Československu, než se kterou se zde skutečně setkali. Dále zcela selhal domácí převrat a snaha o nastolení nové dělnicko – rolnické vlády v čele s A. Indrou.

V tomto ohledu Brežněvovi pomohla skutečnost, že se prezident Svoboda rozhodl odcestovat do Moskvy na jednání. Tímto aktem napomohl k následné legalizaci vojenské intervence, protože ukázal snahu jednat, ačkoli byla porušena řada mezinárodních dohod i suverenity státu. Svoji návštěvu Sovětům specifikoval jako oficiální setkání, proto byl po příletu 23. srpna 1968 přijat se všemi protokolárními poctami a vítán jásajícími davy. Před svým odletem z Československa ve svém projevu Svoboda požádal obyvatelstvo o podporu a trpělivost a zavázal se, že bez zatčených politiků se domů nevrátí. Jeho jednání je řadou historiků i tehdejších politiků hodnoceno spíše jako osobní postoj a chování bývalého vojáka, nikoli jednání politické. Jeho rozhodnutí odcestovat do Moskvy bylo čistě subjektivní, ignoroval nařízení ostatních státních orgánů i narychlo zasedajícího mimořádného sjezdu KSČ v pražských Vysočanech. Stejně tak si počínal i při výběru svého doprovodu – přivezl s sebou konzervativce Biřáka, Indru a Pillera, dále Dzúra, Kučeru a Husáka.¹³⁵

Od intervence se však ani jednou nevyslovil proti vojenskému zásahu. Do Moskvy letěl s úmyslem urovnat vztahy s tamějšími politiky. Byl odhodlán jednat a přistoupit na sovětské požadavky. Hlavní příčinou tohoto uvažování bylo, že nechtěl dopustit další krveprolití nebo ozbrojené střetnutí obyvatelstva s armádou. Proto chtěl vyjednat takovou dohodu, která vrátí obyvatelům své oblíbené politiky a Sovětskému svazu bude garantovat jeho politické zájmy v Československu.¹³⁶

Brežněv na zatčené politiky vyvíjel psychologický tlak. Držel je od sebe oddělené, v prvních dnech s nimi jednal izolovaně a nechával je v nejistotě, co se stalo s ostatními. Také jim zamlčel informaci o Svobodově příletu. Byla to součást jeho taktiky vyslýchání, ve které se snažil zjistit, jestli bude některý politik při izolovaném jednání ústupnější a ochoten přistoupit na dohodu.

¹³⁵ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 240.

¹³⁶ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 239.

Na prvním jednání Svobodovy delegace se Sověty Brežněv shrnul příčiny vojenského zásahu. Sdělil přítomným, že tato krajní situace byla zapříčiněna nedodržováním dohod a zhoršováním vnitropolitické situace v Československu od schůzky v Čierné nad Tisou a v Bratislavě. Poté vyslovil první podmínku, aby delegace prohlásila mimořádně zasedající vysočanský sjezd KSČ za ilegální. Nastínil pouze dvě možná řešení - přijetí dohody nebo občanskou válku.¹³⁷ Další podmínkou ze sovětské strany bylo zabránit vystoupení ministra zahraničí Hájka v Radě bezpečnosti OSN,¹³⁸ která se vojenskou intervencí v Československu intenzivně zabývala.

Tentýž den večer (23. srpna) se odehrálo také jednání mezi Brežněvem a Dubčekem, později i Brežněvem a Černíkem. Dubček se při něm snažil vysvětlit, že je absolutně izolován od informací a nemůže si nic počínat bez porady s ostatními členy vedení KSČ. Poté ho Brežněv seznámil s jeho někdy velmi zkresleným popisem událostí v Československu. Společně také vedli polemiku ohledně legálnosti vysočanského sjezdu. Ke konci rozhovoru se Dubček zeptal, zda by příště nemohli jednat také společně s Černíkem a Smrkovským. Na to ihned Brežněv zareagoval otázkou: „*A Kriegel ne?*“¹³⁹

Tato otázka přesně vystihuje vztah sovětských politiků k Františku Krieglovi, ke kterému se od začátku chovali přezíravě. Brežněv se těmito reakcemi snažil najít i sebemenší možnost, že dojde k rozkolu uvnitř reformního křídla a bude možno začít hledat společnou dohodu. Dubček v první řadě trval na dohodě ohledně odchodu vojsk z Československa. Nato ho Sověti vybízeli k vlastnímu návrhu řešení. Považovali za lepší, pokud text budoucí dohody vyhotoví sami českoslovenští politici. Po jednání s Černíkem mohli Sověti pozorovat první rozpor mezi oběma muži, protože Černík byl ochoten zpochybnit vysočanský sjezd.

Tentýž den večer se poprvé mohli Dubček a Černík setkat se Svobodou a jeho delegací. Následující den přijeli do Moskvy na poradu šéfové pěti koaličních stran zapojených do intervence a také zbylí zatčení českoslovenští politici s výjimkou Františka Kriegla.¹⁴⁰ Tato čtveřice byla již předtím dopravena nedaleko Moskvy, kde bydleli po dvojicích – Smrkovský se Šimonem a Špaček s Krieglem.

Příčin, proč nebyl František Kriegel přizván ani k další etapě jednání, je více. Jednou z nich mohl být fakt, že od začátku byl Sověty a jejich spojenci považován za ústřední postavu pravicových sil v Československu, tedy za nejnebezpečnějšího kolaboranta. Jeho

¹³⁷ BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 159.

¹³⁸ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 244.

¹³⁹ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 250.

¹⁴⁰ BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 163.

sesazení z vysokých funkcí bylo několikrát opakovaně požadováno po československém vedení. Dalším důvodem bylo jeho klidné a vysoce racionální jednání a uvažování po celou dobu zatčení (udržoval se ve fyzické kondici, neúnavně poukazoval na porušování lidských práv i ženevských konvencí). V neposlední řadě u některých antisemitských politiků vyvolával zášť a nenávist pro svůj původ a víru.¹⁴¹

24. srpna se po krátkém jednání s Brežněvem setkali Špaček, Smrkovský a Šimon s další částí československé delegace. Během následujících dní hráli hlavní roli v probíhajících jednáních představitelé reformního křídla. Konzervativci a sovětští spojenci (Biľak a Indra) do dění příliš nezasahovali a zůstávali v pozadí jako pozorovatelé a informátoři Brežněva. Nově do Moskvy dorazil 25. srpna ještě Mlynář, jako vyslanec XIV. stranického sjezdu, dále Švestka, Lenárt, Jakeš, Babírek a Rigo ze starého předsednictva ÚV KSČ.¹⁴² V této době se jednání neúčastnil Dubček, který byl psychicky vyčerpán a neopouštěl svůj pokoj.

V Moskvě se tedy sešlo více než dvacet československých politiků, přičemž reformátoři byli ve značné menšině. Jejich slábnoucí odhodlání trvat na svých původních stanoviscích ještě dokazoval fakt, že se nijak nezasadili o Krieglovu přítomnost na jednáních, ačkoli jeho pozice v Československu byla před intervencí velmi silná a zastával zde významné funkce.

Českoslovenští politici se se Sověty dohodli na vypracování společného protokolu. Této práce se měli nejprve ujmout Mlynář, Šimon a Špaček. Později, po ostrém střetu Černíka s Ponomajrovem, se Sověti rozhodli opustit svůj původní záměr a text sepsali sami.¹⁴³ Během následujícího dne se postupně měnilo rozložení sil uvnitř československé delegace a stále více politiků nakonec svolilo k podpisu protokolu. Nejen známí spojenci Brežněva, ale i Svoboda, Husák a později Černík, Mlynář i další reformátoři se po dlouhých úvahách rozhodli podepsat moskevský diktát. Na nerozhodnuté politiky poměrně ostře naléhal právě prezident Svoboda se slovy, že nechce další krveprolití.

Poté, co k podpisu svolili téměř všichni českoslovenští politici, bylo vzpomenuo opět na Františka Kriegla. Jeho následné jednání se stalo jedním z nejznámějších rozhodnutí jeho politické kariéry. František Kriegel, který se během uplynulých pěti dnů neúčastnil žádného jednání a byl držen v izolaci od ostatních československých politiků, odmítal předložený

¹⁴¹ PAUER, J. (2004). *cit. d.*, s. 256.

¹⁴² BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 171.; dále také MLYNÁŘ, Z. (1990). *cit. d.*, s. 228.

¹⁴³ BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 176.

protokol vůbec číst. Střídali se u něho různí politici, aby ho přesvědčili k podpisu.¹⁴⁴ Kriegel všem oponoval, že by sám před sebou nedokázal ospravedlnit, kdyby se jakýmkoli způsobem podílel na tomto dokumentu. Trval na tom, aby bylo o protokolu diskutováno i s československými státními orgány (zejména parlamentem a vládou). Jediným jeho ústupkem bylo, že si prohlášení přečetl.¹⁴⁵ Zároveň byl odhodlán na svém stanovisku trvat i za cenu vlastního života.¹⁴⁶ V této souvislosti také požádal vedoucího prezidentské kanceláře Ladislava Nováka, aby se postaral o jeho manželku Rivu.

Československé vedení učinilo ještě jeden pokus, jak Kriegla přesvědčit. Prosadilo si u Sovětů, že se bude moci setkat a pohovořit se všemi přítomnými československými politiky. Zde Kriegel svůj nesouhlas s podpisem odůvodňoval mimo jiné tím, že přítomní politici nemají patřičný mandát na přijetí takto závažného dokumentu. Kriegel, za svou osobu ani ostatní zúčastněné, necítil oprávněnost k podpisu.¹⁴⁷ To vyvolalo prudkou reakci ze strany prezidenta Svobody, avšak Kriegel ve svém rozhodnutí neustoupil a nechal se zpátky odvést do izolace.

Později bylo jeho jednání popisováno ostatními účastníky. Oldřich Černík jeho postoj vysvětloval tím, že se na jednáních nepodílel, a proto nechtěl být ani u jejich výsledku. Zdeněk Mlynář se domníval, že díky dlouhým hodinám stráveným o samotě v izolaci, se smířil s myšlenkou, že může být zavražděn a nechtěl si svůj život zkazit činem, kterého by později litoval. Doprovod prezidenta Svobody, MUDr. Jiří Smrčka, poukazoval na fakt, že Kriegel nechtěl o této závažné otázce rozhodovat sám a nechtěl ani obcházet československé státní orgány. Prohlásil, že by měl být dokument předložen hlavně jim a mělo by se o něm hlasovat ústavní cestou. Velmi podobně se později vyjádřila i jeho manželka Riva Krieglová.¹⁴⁸

Sám František Kriegel své rozhodnutí nepodepsat protokol vysvětlil v květnu 1969 slovy: „Odmítl jsem jej podepsat proto, že jsem v něm viděl dokument, který všestranně svazoval ruce naší republiky. Odmítl jsem jej podepsat proto, že se to dělo v ovzduší vojenského obsazení republiky, bez konzultace s ústavními orgány a v rozporu s cítěním lidu této země.“¹⁴⁹

¹⁴⁴ Poprvé to byl Husák, Piller a Kučera, později prezident Svoboda a poté ještě Novák a Klusák.

¹⁴⁵ BENČÍK, A. (2007). *cit. d.*, s. 178.

¹⁴⁶ Podle vzpomínek ostatních přítomných doslova prohlásil: „Co se mnou můžou udělat? Pošlou mě na Sibiř nebo mě dají zastřelit. S tím já počítám a kvůli tomu já nepodepíšu.“ [VANČURA 1993: 75]

¹⁴⁷ VANČURA, J. (1993). *cit. d.*, s. 72.

¹⁴⁸ VANČURA, J. (1993). *cit. d.*, s. 75, 76.

¹⁴⁹ Tamtéž.

Jeho jednání bylo výrazem velké osobní statečnosti a morálních zásad. František Kriegel bez vědomí, jak Sověti zareagují na jeho rozhodnutí, si ani na okamžik nepřipustil zbabělou myšlenku, že by se ponížil a podepsal moskevský protokol. Jeho zásadovost a svědomí mu to nedovolovaly. Byl ochoten za toto přesvědčení položit i svůj život.

V pozdních večerních hodinách 26. srpna 1968 byl dokument, který si později získal označení moskevský protokol, definitivně přijat. Díky neústupnosti Krieglových kolegů, zejména Dubčka, Smrkovského a Černíka, kteří prohlásili, že se bez stále zadržovaného F. Kriegla domů nevrátí, Brežněv skutečně svolil k jeho odletu. Všem bylo však jasné, že se musí jeho odpor utajit a má být okamžitě zbaven všech významných funkcí.

5.3 Nástup normalizace a ztráta funkcí

Následující historické období v dějinách Československa je označováno jako normalizace. Naplňování tohoto hesla se stalo hlavním politickým programem po návratu zadržených politiků z Moskvy. Ačkoli měli reformátoři po intervenci značně svázané ruce, ještě zcela nebyli zbaveni pravomoci zasahovat do důležitých politických otázek, navíc stále požívali značné popularity mezi obyvatelstvem. Jejich postoj se však po kapitulaci proměnil a začali se stále více a více distancovat od svých předchozích názorů.

Samotný text moskevského protokolu byl tajný. Veřejnost s ním byla stručně a pouze okrajově seznámena v některých projevech. Většinou byl jeho podpis vysvětlen jako akt, který měl zabránit zbytečnému krveprolití. Na druhé straně byl vyzdvihován i fakt, že se v něm Sověti zavázali nezasahovat do vnitřních poměrů Československa. Anulace vysočanského sjezdu pak byla odůvodněna nedostatečným zastoupením slovenských delegátů. Poslední snahou zachovat zbytky reformní politiky se stalo zasedání předsednictva ÚV KSČ z 31. srpna 1968, kde byl sice přijat moskevský protokol a schválena anulace vysočanského sjezdu, avšak byl zde vysloven záměr pokračovat v polednové politice a rozvíjet kladné hodnoty dosavadního vývoje.¹⁵⁰ Pro Františka Kriegla toto zasedání znamenalo první ztrátu vysoké funkce – musel odejít z předsednictva ÚV KSČ. Mezi další personální změny patřil odchod tajemníka ÚV KSČ Č. Císaře či konzervativců Koldera, Švestky a Riga.

¹⁵⁰ DOSKOČIL, Z. (2006). *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk, s. 29.

2. září 1968 František Kriegel abdikoval na funkci předsedy Národní fronty. Jeho nástupcem se stal Evžen Erban, který do té doby působil jako její tajemník.¹⁵¹

V polovině září 1968 byly v Národním shromáždění schváleny tři zákony, které výrazně omezovaly ústavní a občanská práva. Můžeme je označit za první normalizační čin. Činnost politických stran byla povolena pouze stranám existujícím v rámci Národní fronty. Tím se definitivně vyřešil problém se vznikající opozicí. KANu a K 231 nebyla schválena registrace. Přípravný výbor pro obnovení sociální demokracie zastavil svoji činnost bez administrativního zásahu. Jako druhý v pořadí byl přijat zákon, který měl sloužit k upevnění veřejného pořádku. V praxi umožňoval státním orgánům rozpouštět veřejná shromáždění nebo zakázat činnost společenských organizací. Posledním, ne však méně významným zákonem, se stal zákon o opětovném zavedení cenzury. Na rozhlasové, televizní vysílání a tisk dohlížel vládní zmocněnec z nově zřízeného vládního výboru pro tisk a informace.¹⁵²

Brežněv v průběhu podzimu 1968 vyjádřil nespokojenost s pomalým průběhem normalizace. Důsledkem byly opakované otevřené zásahy Moskvy do vnitropolitických poměrů Československa. Během Dubčekova říjnového setkání se Sověty v roce 1968, kde se hovořilo zejména o plnění moskevského protokolu, došlo k jeho poslednímu marnému pokusu hájit reformní politický kurs. Od této doby se již vnitřní poměry v Československu vyvíjely výhradně podle přání a direktiv z Moskvy. Dubček zde navíc souhlasil s československo – sovětskou smlouvou o dočasném pobytu sovětských vojsk. Tato smlouva byla 18. října 1968 přijata Národním shromážděním. Proti jejímu schválení se postavili pouze čtyři poslanci – F. Kriegel, F. Vodsoň, B. Fuková a G. Sekaninová – Čákrťová.¹⁵³

Samotná smlouva byla pro Československo značně nevýhodná, mohla být vypovězena pouze se souhlasem obou stran, nebyl v ní nikterak definován přesný termín odchodu sovětských vojsk a zatěžovala státní ekonomiku, protože sjednané náklady spojené s pobytem vojsk neodpovídaly reálným tržním cenám. Z právního hlediska zpochybňovala pojem suverenity státu.¹⁵⁴

Od této chvíle až do úplného odchodu Františka Kriegla z politiky byly proti němu vedeny ostré útoky. Byl kritizován nejen konzervativci, ale i bývalými spolupracovníky, kteří Krieglovu kritiku využili jako příležitost, jak se zalíbit novému vedení. Například Zdeněk Mlynář o něm prohlásil: „*V otázce Národní fronty, jakkoli jsme byli nejednotní, tak zde*

¹⁵¹ PECKA, J.; BELDA, J.; HOPPE, J. (1995). *cit. d.*, s. 10.

¹⁵² Vedením byl pověřen P. Colotka, kterého od prosince 1968 nahradil J. Havelka. Na Slovensku existoval obdobný úřad, který vedl O. Grieš.

¹⁵³ DOSKOČIL, Z. (2006). *cit. d.*, s. 33.

¹⁵⁴ Národní archiv ČR. Fond František Kriegel. inv. č. 455, karton č. 13.

*podvkrát na předsednictvu ústředního výboru jsme se usnesli o zákoně o Národní frontě, který by řešil mocensky celou otázku sociální demokracie, K 231, KAN a vůbec všech těchto organizací. Realizace tohoto byla zasabotována prací nátlakových skupin kolem soudruha Kriegla a zčásti i v parlamentu.*¹⁵⁵ Útoky na F. Kriegla přicházely i od nově nastupujících politiků, například M. Pastyřika. Dále byl Kriegel napadán v médiích. Ta ho obviňovala z různých pravicových a kontrarevolučních aktivit, například v časopise Zprávy a na rozhlasové stanici Vltava.

Poté, co byl do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ zvolen Gustav Husák,¹⁵⁶ neopomenul Kriegla několikrát obvinít ze smyšlených prohřešků. Dokonce v těchto obviněních hrozil, že Krieglovo jednání může vyprovokovat Sovětský svaz k dalšímu ozbrojenému zásahu.

Na zasedání ÚV KSČ, které se konalo na konci května roku 1969, bylo schváleno Krieglovo zproštění funkce v ústředním výboru komunistické strany. Oficiálním důvodem se stalo jeho odmítavé stanovisko ke smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk.¹⁵⁷ Na jeho obranu i obranu dalších reformátorů se postavila pouze malá skupinka přítomných členů ÚV KSČ (např. J. Kladiiva, B. Králík, J. Svoboda či V. Slavík). Kriegel zde využil možnost vyjádřit se ke svému vyloučení z ÚV KSČ a pronesl nekompromisní řeč, ve které obvinil současné politické vedení, že není ve svých hodnoceních objektivní, protože nepotrestalo politiky, kteří mají podíl na špatné ekonomické i společenské situaci Československa. Odsoudil jejich současné kapitulantské postoje i Husákův režim za to, že aspiruje na návrat ke starým praktikám a politickým čistkám z padesátých let. Dále zpochybnil smlouvu o dočasném pobytu sovětských vojsk, jelikož odporovala zásadám mezinárodního práva, Chartě OSN i samotné Varšavské smlouvě.¹⁵⁸ Své vyloučení považoval za neopodstatněné, sledující jasný cíl, kterým bylo distancování se od polednové politiky a návrat ke starým pořádkům.

Svou razantní a statečnou obhajobou, při které se nezdráhal přesně popsat současné politické vedení i jeho cíle, zaskočil téměř všechny přítomné. Jednání bylo proto přerušeno, aby se předsednictvo ÚV KSČ mohlo poradit, jak zareagovat. Výsledkem bylo, že G. Husák

¹⁵⁵ ŠTĚPÁNEK, D. (2002). *cit. d.*, s. 100.

¹⁵⁶ K jeho zvolení došlo 17. dubna 1969 po abdikaci Alexandra Dubčeka.

¹⁵⁷ Ze stejného důvodu byl z ÚV KSČ vyloučen i F. Vodsloň.

¹⁵⁸ „Tato smlouva postrádala základní náležitosti řádné smlouvy, tj. dobrovolnost. Podepisovala se v atmosféře politického a mocenského nátlaku... Byla psána nikoli perem, ale hlavněmi děl a samopalů... Hlasoval jsem proti smlouvě jako poslanec v souladu s cítěním a přáním velké většiny voličů a občanů této země.“ [DOSKOČIL 2006: 319, 320]

navrhl rozsáhlejší potrestání – vyloučení Františka Kriegla z KSČ. Tento návrh byl podpořen 135 hlasy,¹⁵⁹ 12 poslanců se zdrželo hlasování, stejný počet hlasoval proti.¹⁶⁰

František Kriegel se tedy stal prvním z bývalých reformátorů, který byl zcela zbaven všech stranických funkcí. Poslední pomyslnou tečku za jeho působením ve veřejné sféře přineslo zbavení poslaneckého mandátu ve Federálním shromáždění¹⁶¹ dne 16. října 1969.

¹⁵⁹ Pro Krieglovo vyloučení hlasovali nejen bývalí kolegové a spolupracovníci, jako například A. Dubček, ale i řada členů předsednictva ÚV KSČ, kteří byli do vedení strany kooptováni z vysočanského sjezdu a měli představovat záruku pokračování proreformní politiky.

¹⁶⁰ DOSKOČIL, Z. (2006). *cit. d.*, s. 318 – 321.

¹⁶¹ Federální shromáždění oficiálně vzniklo 1. ledna 1969, kdy nahradilo do té doby existující jednokomorové Národní shromáždění. Skládalo se ze Sněmovny lidu (200 poslanců) a Sněmovny národů (150 poslanců). [ŽALOUDEK 2004: 128]

Závěr

Osobnost Františka Kriegla mne fascinovala již několik let. V souvislosti s vyslovením jeho jména si řada lidí vybaví pouze moskevská jednání a jeho statečné rozhodnutí nepodepsat závěrečný protokol. Avšak působení Františka Kriegla na československé politické scéně je mnohem rozsáhlejší. Tato práce se snažila přiblížit část z jeho politické činnosti, konkrétně jeho činnost v roce 1968.

Prostor je zde zejména věnován jeho reformním názorům a snaze o nápravu československých vnitřních poměrů. František Kriegel vyznával po celý svůj život socialistické názory. Věřil však, že daný systém lze reformovat v lepší, lidštější a efektivnější.

Kriegel si během druhé poloviny šedesátých let při svých zahraničních cestách stále více uvědomoval, jak Československo zaostává za západním světem. Zároveň byl vnímavým pozorovatelem československé společnosti. Všiml si běžných denních problémů obyčejných lidí a ty také zahrnoval do svého hodnocení. Obě tyto skutečnosti ho natolik deprimovaly, že se rozhodl hledat způsob, jak napravit stále se zhoršující životní podmínky v Československu. To se stalo příčinou jeho vstupu do politiky.

Ve vysoké politice působil od poloviny šedesátých let. Vstoupil do ní již jako zralý muž, který měl za sebou řadu domácích i zahraničních zkušeností. Neméně podstatným faktem byla i jeho osobní negativní zkušenost s totalitním komunistickým režimem v padesátých letech. Jako jeden z mála se do vysokých politických pozic propracoval díky svým schopnostem a profesní způsobilosti, nikoli konexím.

Pro větší přehlednost jsem hlavní politickou činnost Františka Kriegla v této práci rozdělila do tří kapitol, podle příslušné státní či stranické funkce, kterou vykonával. Paralelně vedle sebe jsem tedy popsala jeho jednání a nejdůležitější úkoly vykonávané v předsednictvu ÚV KSČ, v roli předsedy Národní fronty a v předsednictvu Národního shromáždění. V některých případech toto rozdělení nešlo přesně dodržet, protože se daný problém řešil někdy i ve všech výše vyjmenovaných orgánech.

V souvislosti s působením Františka Kriegla v předsednictvu ÚV KSČ jsem se snažila popsat jeho činnost v závislosti na nejdůležitějších vnitropolitických i zahraničních událostech. Není zde zachyceno pouze jeho jednání, ale i jednání dalších významných politiků, kteří ho v jeho činnosti ovlivňovali v pozitivním i negativním smyslu. Osobně si myslím, že jeho činnost v tomto orgánu byla velmi bohatá. Kriegel patřil, jakožto stoupenec reformního politického kursu, mezi skupinu osob, která se během osmi měsíců Pražského jara

vyjadřovala k řadě vnitropolitických otázek. Snažil se o opravdu rozsáhlé systémové změny. Díky pečlivé analýze společnosti si byl vědom řady politických, ekonomických, sociálních, technologických i dalších problémů. Patřil mezi osobnosti, které měly velký vědomostní přehled a nebály se vyjádřit své názory.

Dále usiloval o větší demokratizaci poměrů uvnitř KSČ. Vystupoval proti nepsané zásadě demokratického centralismu. Naopak požadoval, aby se na práci podílely všechny složky. Každý se mohl k dané problematice vyjádřit a teprve svobodnou, demokratickou diskusí mělo být rozhodnuto. Nikoli na základě stranické hierarchie, jak to bývalo předtím běžný zvykem.

Předsednictvo ÚV KSČ samo o sobě představovalo jeden z nejvýznamnějších orgánů v Československu, jeho členové disponovali nejrozsáhlejší politickou mocí. František Kriegel se tuto politickou moc rozhodl využívat ku prospěchu společnosti, nikoli svému vlastnímu.

Další kapitolou jeho působení v předsednictvu ÚV KSČ se stalo jednání s představiteli států sovětského bloku. Můžeme říci, že již po krátké době, kdy vykonával funkci člena předsednictva ÚV KSČ, se František Kriegel znelíbil sovětským představitelům. Bylo to dáno kombinací několika jevů – jeho vzdělaností, pobyty v zahraničí, zde získanými konexemi, pevnými, neoblomnými názory na československou vnitřní politiku, jeho snahami a úsilím o reformy či jeho židovským původem. Zároveň se pro Sověty stal jakýmsi obětním beránkem ve vedení KSČ, který byl opakovaně obviňován ze smyšlených zločinů a prezentován jako vůdčí osobnost domácích kontrarevolučních sil. Kriegel byl častým adresátem sovětských urážek a slovního napadání. Stejně tak často byl z jednání (i přes svoji přítomnost) naprosto vynecháván a opomíjen. Chování Sovětů se nejpoklesleji projevilo při schůzce v Čierné nad Tisou, kde byl dokonce hrubě uražen kvůli svému židovskému původu.

Činnost Františka Kriegla ve funkci předsedy Národní fronty ukázala na jedné straně jeho demokratické tendence a snahu o zlepšení práce tohoto orgánu. Kriegel podporoval rozvoj činnosti jednotlivých organizací sdružených v NF, chtěl jim poskytnout větší reálný podíl na řízení státu i větší prostor pro vlastní, svobodnou činnost. Byl si vědom skutečnosti, že Národní frontu čeká značná vnitřní proměna a chtěl ji emancipovat z její dřívější podřízené role vůči komunistické straně.

Na druhé straně však Krieglovo chování ukázalo meze jeho reformního uvažování. Tím bylo odmítnutí existence jakékoli politické opozice. Ačkoli s obnovující se sociální demokracií, Klubem angažovaných nestraníků a K 231 vedl opakovaná jednání, neměl v úmyslu (v souladu s míněním ostatních členů předsednictva ÚV KSČ) povolit těmto

organizacím vstup do Národní fronty. Existence další politické strany, která by se účastnila voleb a podílela se na řízení Československa, byla v rozporu s jeho chápáním socialismu. Naopak se potvrdilo další pravidlo, o kterém hovořila řada jiných komunistických funkcionářů, že člověk, který jednou vstoupil do vysoké politiky, je částečně poznamenán způsoby jednání, které se zde uplatňují. Tak byl i Kriegel, jinak velmi otevřený a demokraticky smýšlející politik, ochoten přistoupit na kabinetní způsob rozhodování, při kterém bylo schváleno, že opoziční organizace mají být tiše a pomalu odstraněny.

Národní shromáždění představovalo (po funkci náměstka ministra zdravotnictví) první orgán, kde se František Kriegel začal veřejně angažovat na celostátní úrovni. Zde poprvé hovořil o nutnosti systémových změn, zasadil se o efektivnější práci Národního shromáždění i důležitější úlohu jeho členů. Díky němu se opět přistoupilo k interpelacím poslanců. Národní shromáždění se začalo vyvazovat ze své podřízené role a stávalo se místem svobodných politických diskusí. Sám František Kriegel to například dokázal svým projevem po nezvolení spisovatele Pavla Kohouta a cestovatele Jiřího Hanzelky do nově vznikající České národní rady. Nebál se vyjádřit politování nad tímto rozhodnutím i velké sympatie, které k oběma mužům choval. Svým projevem zároveň podrobil kritice přítomné poslance, kteří o jejich nezvolení rozhodli.

Své největší osobní a morální kvality ukázal František Kriegel během vojenské intervence a svého zatčení sovětskými vojáky. Od začátku jednal velmi racionálně a nabádal ke stejnému postoji i ostatní československé politiky. Stále diskutoval s ozbrojenými vojáky, kteří ho hlídali, a předkládal jim řadu stížností. Během dlouhé doby, kterou strávil o samotě v internaci v Moskvě, se nenechal vnitřně zlomit. A jako jediný ze všech přítomných československých politiků odmítl podepsat moskevský diktát. Ačkoli tím riskoval svůj život, nenechal se k takto ponižujícímu činu přesvědčit z několika důvodů. Hlavním z nich bylo, že necítil oprávnění za sebe ani ostatní přítomné, k takto závažnému činu. Kapitulace československých politiků poté znamenala vyjádření souhlasu s tím, že se poměry uvnitř Československa postupně navrátí ke starým způsobům. František Kriegel byl díky svým neoblomným postojům a trvajícím přesvědčení o nutnosti pokračovat v reformní politice příliš nepohodlnou osobou. Proto musel být ihned odstraněn z vysokých funkcí.

Vzhledem k rozsahu této bakalářské práce jsem skončila vyloučením Františka Kriegla z KSČ a Federálního shromáždění, které zároveň představovalo jeho definitivní odchod z politiky. K veřejnému dění a novému politickému směru se však vyjadřovat nepřestal. Zde

začíná další oblast, která by si jistě zasloužila další pozornost ze strany badatelů, oblast jeho opoziční činnosti v období normalizace.

Použité prameny a literatura

Prameny:

Národní archiv České republiky

- Fond František Kriegel

PECKA, Jindřich. *Spontánní projevy pražského jara 1968 - 1969*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 295 s. Prameny k dějinám československé krize 1967 - 1970, sv. 1. ISBN 80-85270-19-6.

PECKA, Jindřich; BELDA, Josef; HOPPE, Jiří. *Občanská společnost (1967 - 1970)* Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. 588 s. Prameny k dějinám československé krize 1967 -1970, díl 2., sv. 1. ISBN 80-85270-42-0.

PECKA, Jindřich; BELDA, Josef; HOPPE, Jiří. *Občanská společnost (1967 - 1970)* Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 548 s. Prameny k dějinám československé krize 1967 -1970, díl 2., sv. 2. ISBN 80-85270-80-3.

Proměny Pražského jara. Vyd. 1. Praha: Doplněk, 1993. 445 s. Studie, materiály, dokumenty, sv. 2. ISBN 80-85765-02-0.

Rok šedesátý osmý v usneseníh a dokumentech ÚV KSČ. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1969. 455 s. ISBN neuveden.

Sedm pražských dnů: 21. - 27. srpen 1968. Vyd. 1. Praha: Academia, 1990. 408 s. ISBN 80-200-0237-5.

VONDROVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Jaromír; MORAVEC, Jan (eds.). *Komunistická strana Československa: pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. 580 s. Prameny k dějinám československé krize 1967 – 1970, díl 9, sv. 1. ISBN 80-7239-056-2.

VONDROVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Jaromír a kol. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967 - 1970*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. 368 s. Prameny k dějinám československé krize 1967 - 1970, díl 4, sv. 1. ISBN 80-85270-44-7.

Literatura:

BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*. Vyd. 1. Třebíč: TEMPO, 1998. 269 s. ISBN neuveden.

BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2007. 520 s. ISBN 978-80-204-1617-9.

CIGÁNEK, František. Postavení a role parlamentu v srpnových dnech 1968. In: *Proměny Pražského jara*. Vyd. 1. Praha: Doplněk, 1993. 445 s. Studie, materiály, dokumenty, sv. 2. ISBN 80-85765-02-0.

CÍSAŘ, Čestmír. *Člověk a politik: kniha vzpomínek a úvah*. Vyd. 1. Praha: ETC Publishing, 1998. 668 s. ISBN 80-86006-59-X.

DIENSTBIER, Jiří; LÁNSKÝ, Karel aj. *Srpen 1968*. Vyd. 1. Praha: Práce, 1990. 224 s. ISBN 80-208-0028-X.

DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2006. 416 s. ISBN 80-7239-204-2.

DUBČEK, Alexandr. *Naděje umírá poslední*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1993. 293 s. ISBN 80-205-0351-X.

HAVEL, Václav. Přemýšlení o Františkovi K. In: *MUDr. František Kriegel*. Vyd. 1. Praha: Československá nadace Charty 77, 1990. s. 3 - 10.

HAVLÍČEK, Dušan. *Jaro na krku: Zázitky ze zákulisí sekretariátu ÚV KSČ od června do prosince 1968*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 232 s. Svědectví o době a lidech, sv. 5. ISBN 80-85270-82-X.

HOPPE, Jiří. *Opozice '68: Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Vyd. 1. Praha: PROSTOR, 2009. 392 s. ISBN 978-80-7260-216-2.

JANOUCH, František. František Kriegel. In: *MUDr. František Kriegel 10. 4. 1908 - 3. 12. 1979*. Sborník. Vyd. 1. Praha: Československá nadace Charty 77, 1990. 42 s. ISBN neuveden.

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. *Vznik české národní rady*. Vyd. 1. Kolín nad Rýnem: INDEX, 1984. 143 s. ISBN neuveden.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1967 - 1969*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. ISBN 80-04-26142-6.

KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000. 1. díl. 326 s. ISBN 80-7239-061-9.

KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2002. 2. díl. 428 s. ISBN 80-7239-135-6.

KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Vyd. 1. Toronto: Sixty-Eight Publishers Corp., 1989. 469 s. ISBN 0-88781-209-0.

KURAL, Václav a kol. *Československo roku 1968*. Vyd. 1. Praha: Parta, 1993. 1. díl. 208 s. ISBN 80-901337-7-0.

MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremlo*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1990. 288 s. Archiv, sv. 62. ISBN 80-204-0196-2.

MORAVEC, Jan. *Antipoučení*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1990. 448 s. ISBN 80-206-0211-9.

PAUER, Jan. *Praha 1968: Vpád Varšavské smlouvy*. Přel. Milada a Milan Kouřimští. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. 360 s. Přel. z: Prag 1968. ISBN 80-7203-558-4.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Přel. Helena Beguivinová. Vyd. 1. Praha: Academia, 2002. 284 s. Přel. z: Histoire du Parti communiste tchecoslovaque. ISBN 80-200-0957-4.

ŠTĚPÁNEK, Daniel. *František Kriegel – politická činnost v letech 1967 – 1979*. Praha: Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Ústav světových dějin. 2002. 166 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Jan Rychlík, CSc.

VACULÍK, Ludvík. *Stará dáma se baví*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 1991. 108 s. ISBN 80-7106-016-X.

VANČURA, Jiří. Muž, který stál v cestě. In: *Proměny Pražského jara 1968 - 1969*. Vyd. 1. Praha: Doplněk, 1993. 445 s. ISBN 80-85765-02-0.

VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 1990. 160 s. ISBN 80-204-0179-2.

VRABEC, Václav. *Vybočil z řady*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1991. 192 s. ISBN 80-206-0277-1.

WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its aftermath*. Vyd. 1. Cambridge: the University Press, 1997. 270 s. ISBN 0 521 58803 0.

ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Vyd. 3. Praha: Libri, 2004. 576 s. ISBN 80-7277-209-0.

Internetové zdroje:

Společná česko – slovenská digitální parlamentní knihovna: Národní shromáždění 1964 – 1968. [online]. Praha: Parlament České republiky, © 1995-2010 [cit. 15. 7. 2010]. Dostupné z WWW: <<http://web.archive.org/web/20080419055747/www.psp.cz/eknih/1964ns/>>.

Rudé právo. [online digitalizovaný archiv]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, © 2010 [cit. 10. 7. 2010]. Dostupné z WWW: <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>>.

JANOUGH, František. *F. Kriegel – politik, který zachránil československou čest*. [online]. Praha: Centrum Holdings, © 2008 [cit. 21. 7. 2010]. Dostupné z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/frantisek-janouch.php?archivelist=172>>.